

Міністерство освіти і науки України
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Історичний факультет
кафедра історії міжнародних відносин та гуманітарних дисциплін

Яковлєвої Анастасії Юріївни

ТЕМА РОБОТИ

Вступ країн ЦСЄ до ЄС: досвід для України

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня «бакалавр»
за спеціальністю 291 – міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор

Стоян Тетяна Андріївна

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ЦСЄ	6
1.1. Основні ознаки євроінтеграції	6
1.2. Регіональні особливості країн ЦСЄ	15
1.3. Особливості і принципи євроінтеграції	24
РОЗДІЛ 2. РЕЗУЛЬТАТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ЦСЄ	28
2.1. Історичне значення вступу країн ЦСЄ до ЄС	28
2.2. Євроінтеграція та інноваційне оновлення економіки та сільського господарства країн ЦСЄ після приєднання до ЄС	32
2.3. Гармонізація внутрішнього законодавства країн ЦСЄ з нормативно-правовою базою євроінтеграції	37
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРАЇН ЦСЄ ПІСЛЯ ВСТУПУ ДО ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	43
3.1. Грошово-кредитна політика країн ЦСЄ та перспективи розвитку економіки	43
3.2. Економічні перспективи України у разі подальшої європейської інтеграції	50
3.3. Перспективи євроатлантичної інтеграції України з точки зору соціально-політичної, культурної та воєнної складових	56
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

Актуальність теми. В контексті глобалізації та зростаючої інтеграції міжнародних економічних та політичних процесів, питання вступу країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) до Європейського Союзу (ЄС) набуває особливого значення. Цей процес не тільки віддзеркалює трансформацію регіональних відносин, але й вказує на стратегічні зміни в міжнародній політиці, економіці та культурі. Для України, яка прагне зміцнити свої європейські аспірації та інтеграційні процеси, аналіз досвіду країн ЦСЄ стає вкрай важливим. Вивчення їхнього шляху до членства в ЄС, адаптації законодавства, економічних реформ, соціальних змін та культурної інтеграції може надати Україні цінні уроки та стратегічні напрямки для подальшого розвитку. Також цей аналіз допоможе визначити потенційні виклики та можливості, які можуть виникнути на шляху України до ЄС, тим самим підвищуючи обізнаність та підготовку до можливих сценаріїв інтеграційного процесу.

Аналіз публікацій за тематикою дослідження. Для всебічного та повного дослідження питання були використані наукові праці вчених, а саме: Бажал Ю. М., Бурлай Т., Бутирська І., Захарченко В.І., Єгоров І. Ю., Караульна О. М., Круглов В. В. та ін., які спеціалізуються на питаннях європейської інтеграції, міжнародних відносин, економічного розвитку та соціальних трансформацій країн ЦСЄ.

Об'єкт дослідження: процес європейської інтеграції країн Центральної та Східної Європи.

Предмет дослідження: досвід країн ЦСЄ в контексті їх вступу до ЄС та його значення для України.

Мета дослідження: аналіз досвіду країн ЦСЄ в процесі європейської інтеграції та визначення його значення для України.

Завдання роботи:

1. Розглянути основні ознаки євроінтеграції.

2. Охарактеризувати регіональні особливості країн ЦСЄ.
3. Дослідити особливості і принципи євроінтеграції.
4. Вивчити історичне значення вступу країн ЦСЄ до ЄС.
5. Обґрунтувати вплив євроінтеграції на інноваційне оновлення економіки та сільського господарства країн ЦСЄ після їх приєднання до ЄС.
6. Розкрити процес гармонізації внутрішнього законодавства країн ЦСЄ з нормативно-правовою базою євроінтеграції.
7. Розглянути грошово-кредитну політику країн ЦСЄ та перспективи розвитку економіки.
8. Охарактеризувати економічні перспективи України у разі подальшої європейської інтеграції.
9. Дослідити перспективи євроатлантичної інтеграції України з точки зору соціально-політичної, культурної та воєнної складових.

Теоретичне та практичне значення вивчення досвіду країн ЦСЄ у їхньому процесі вступу до Європейського Союзу є надзвичайно великим, оскільки воно відкриває нові горизонти для аналізу та розуміння складних і багатогранних процесів європейської інтеграції. З теоретичної точки зору, цей аналіз збагачує наукове поле міжнародних відносин, європеїстики, економіки та соціальних наук, надаючи глибше розуміння механізмів, через які країни адаптуються до стандартів та політик ЄС. Вивчення цього процесу дозволяє ідентифікувати ключові виклики, з якими стикаються країни на шляху до інтеграції, включаючи реформування внутрішнього законодавства, економічні адаптації, соціальні зміни та політичну волю.

З практичної точки зору, досвід країн ЦСЄ є безцінним ресурсом для України, яка прагне зблизитися з Європейським Союзом. Цей досвід може слугувати дороговказом для України у плануванні та впровадженні реформ, необхідних для виконання критеріїв членства в ЄС. Аналіз успіхів та помилок країн ЦСЄ допомагає визначити найбільш ефективні стратегії для економічної модернізації, політичної стабілізації, соціального розвитку та

культурної інтеграції. Також важливим аспектом є зміцнення демократичних інститутів та прав людини, яке є ключовою умовою для вступу до ЄС.

Методи дослідження. В роботі використані такі методи дослідження, як аналіз літератури, історичний аналіз, порівняльний аналіз, системний підхід, а також методи кількісного та якісного аналізу.

Структура роботи складається з вступу, трьох розділів, які висвітлюють історичну ретроспективу та теоретико-методологічне підґрунтя євроінтеграції, результати європейської інтеграції країн ЦСЄ, перспективи розвитку країн ЦСЄ після вступу до ЄС: досвід для України, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ЦСЄ

1.1. Основні ознаки євроінтеграції

На рубежі ХХІ століття вступ до Євросоюзу став стратегічним пріоритетом для більшості країн Центральної та Східної Європи. Цей крок сприймався як ключовий момент у забезпеченні стабільності, безпеки та економічного зростання регіону. Надії на прискорення темпів та покращення якості економічного розвитку були пов'язані з перспективами інтеграції у великі міжнародні структури.

Прошло понад двадцять років з моменту вступу перших держав Центральної та Східної Європи до ЄС, і тепер можна оцінити, наскільки виправдалися ці очікування. Реальність показує, що інтеграція не завжди відбувалася без проблем, і деякі очікування не виправдалися. Проте важливо врахувати, що процес інтеграції – це складний та довготривалий процес, який вимагає часу для досягнення позитивних результатів.

Проблема інтеграції Центральної та Східної Європи в систему відносин з Євросоюзом стає все більш актуальною у зв'язку з геополітичними та економічними змінами. Це впливає не лише на самі країни-члени ЦСЄ, але й на загальну політику та стратегію ЄС. На цьому етапі важливо зосередитися на вирішенні спільних проблем та пошуку ефективних рішень для забезпечення стабільності та безпеки у регіоні та за його межами [5, с. 32].

Інтеграція є одним з найбільш динамічних і значущих напрямів діяльності сучасних європейських держав. Зміни, що здійснюються в області міждержавного об'єднання, відображають постійну еволюцію цілей та завдань, а також форм, методів, способів і результатів цього процесу. Ця динаміка передбачає не лише пошук гнучких, але й переконливих та довгострокових стратегій, спроможних перетворити відносини між

колишніми суперниками або ворогами із стану конфлікту на стадію лояльного співробітництва, а в ідеалі – партнерства. Регіональна інтеграція стає важливою складовою сучасних глобальних тенденцій суспільного розвитку, відображаючи трансформацію державно-правових систем і направлення на зміцнення взаємодії між державами з метою досягнення спільних стратегічних цілей та забезпечення стабільності та процвітання у регіоні.

Проблема інтеграції, яка на початку ХХ століття була предметом абстрактних теоретичних конструкцій, тепер стала об'єктом цілеспрямованої державно-правової практики. Сучасна інтеграція відрізняється від класичних шаблонів, встановлених Західною Європою, оскільки в неї включені нації з усіх континентів. Важливо враховувати, що регіональні версії інтеграції можуть мати свою внутрішню різноманітність, що ускладнює сприйняття їх як типологічно споріднених. Обговорення проблеми міждержавної інтеграції можливе лише тоді, коли інтегруючий регіон виступає як консолідований суб'єкт з власною правосуб'єктністю і легітимністю, з відповідними владними інститутами, хоча не обов'язково наднаціональними [44, с. 120].

Термін «інтеграція», походить від латинського слова «integer», що означає «цілий» або «незіпсований», і визначається як процес об'єднання різних елементів у єдине ціле або відновлення цілісності через їх взаємодію та взаємопроникнення. Цей поняттєвий апарат, маючи корені у філософії та науці, знаходить широке застосування у різних сферах, включаючи економіку, політику, соціологію та культурні науки. Інтеграція може мати різні виміри та проявлятися у різних контекстах.

В економічному сенсі, це може означати зближення ринків, створення спільних торгових або фінансових зон, а також об'єднання виробничих ланцюгів. У політичному плані, інтеграція може виявлятися у формі створення політичних альянсів, об'єднання державних структур або створення спільних інституцій. У соціокультурному вимірі, інтеграція означає підтримку різноманітності та взаєморозуміння між різними

культурними групами. Не слід забувати, що зміст поняття «інтеграція» може змінюватися з часом та в залежності від контексту. Історичні зміни, еволюція суспільства та нові виклики можуть призвести до переосмислення та переоцінки того, що ми розуміємо під інтеграцією. Таким чином, розуміння та інтерпретація цього поняття завжди є динамічними і відкритими для обговорення та вдосконалення [12, с. 216].

Інтеграція, як економічне явище, має свої корені у середині XIX століття, коли почали формуватися перші міжнародні економічні угоди та торгові блоки. Однак, як процес, що став системним і широко розповсюдженим, інтеграція в економіці зародилася лише у другій половині XX століття. Її теоретичні аспекти були розвинуті в роботах видатних політичних та економічних дослідників. У глосарії політичної науки термін «інтеграція» вперше з'явився в 20-х роках XX століття завдяки працям Р. Шмеда, Х. Кельзена та Д. Шиндлера, які базувалися на вивченнях їхніх попередників, включаючи Е. Дюркгейма. Їхні дослідження відображали об'єднання людей або держав у певні соціально-політичні спільноти. Після Другої світової війни проблематика європейської інтеграції стала активно досліджуватися такими вченими, як К. Дейч, Дж. Капоразо, Е. Моравчик, Д. Пучала, П. Тейлор, У. Уоллес, Х. Уоллес, К. Уебб, Е. Хаас та інші. Кожен з них вніс свій власний вклад у розробку та уточнення розуміння термінів «інтеграція» і «європейська інтеграція», що сприяло подальшому розвитку цих концепцій і розширенню їх застосування в наукових та практичних дослідженнях [11, с. 8].

Поняття «європейська економічна інтеграція» отримало широкий розгляд у наукових дослідженнях наприкінці 40-х і на початку 50-х років XX століття. Цей період спостерігався як критичний для розвитку і розуміння процесу створення наднаціональних економічних об'єднань в Європі, особливо під впливом «плану Маршалла», який спрямовувався на економічне відновлення Європи після Другої світової війни. Американський адміністратор «плану Маршалла» Пол Гофман активно застосовував ідеї

європейської економічної інтеграції у процесі формування наднаціональних економічних співтовариств в регіоні. Це спричинило появу та активізацію наукових досліджень у цій області. Важливу роль у цьому відіграли вчені, такі як Ян Тінберген, Альберт Маршал, Гаррі Джонсон та інші. Вони зосередились як на теоретичних аспектах інтеграції на майбутнє, так і на аналізі практики європейського економічного співтовариства.

Ці дослідження дозволили краще зрозуміти перспективи та потенціал європейської економічної інтеграції, а також виявити виклики та можливості, які вона відкриває для країн регіону. Результатом цього було зростання інтересу до теми інтеграції в економічній науці та політиці, а також стимулювання подальших досліджень та розвитку концепцій європейської інтеграції [6, с. 33].

Починаючи з 50-х років ХХ століття, спостерігається значне уточнення понять «інтеграція» та його синонімів, що дозволило розмежувати їх і визначати відмінності між ними. Цей процес був досить складним, оскільки на той час інтеграція, особливо в контексті Європейських співтовариств, перебувала в стадії формування і не мала чіткого та однозначного визначення. Теоретичні праці М. Алле, Б. Белаша, М. Бійє, Г. Крьомера та Г. Хейлперіна спрямовані на пошук нових форм інтеграції, включаючи механізми регулювання інтеграційного процесу та досягнення оптимального співвідношення між державним регулюванням і ринковими силами. Це визначало необхідність активної участі держави у процесі інтеграції, але одночасно уникання надмірної концентрації влади на рівні інститутів Співтовариств.

У такому контексті питання про економічний або політичний характер інтеграції стало об'єктом уваги для дослідників, що перетворилося на питання визначення пріоритетів у процесі інтеграції. Чи варто надавати перевагу економічній інтеграції, яка спрямована на покращення торговельних та економічних зв'язків, чи політичній, яка передбачає об'єднання влади та

прийняття спільних політичних рішень, стало предметом обговорення та досліджень [11, с. 12].

Важливе значення в розумінні змісту європейської інтеграції полягає у виокремленні її ознак, але це завдання є досить складним. Термін «інтеграція» настільки монополізований Європейським союзом, що його прихований сенс визначається прямо залежно від розвитку подій у ЄС. Часто сам Союз оцінює процес інтеграції з точки зору свого власного розвитку, що створює методологічну проблему, ускладнюючи порівняння Євросоюзу з будь-яким іншим міждержавним інтеграційним утворенням. Хоча у економічній науці це питання вже досить розроблене, у юридичній і політологічній сферах рідко зустрічаються детальні розробки. Зазвичай такі дослідження уникають питання стосовно визначення ознак інтеграції.

Ще однією особливістю цієї проблеми є те, що ті ознаки, які виводяться з аналізу ЄС, не завжди є характерними для інших інтеграційних утворень. Це можна пояснити наявністю в них певної специфіки, а також тим, що вони не повністю відповідають самому Європейському союзу. Для докладнішого розуміння цієї проблеми, слід проаналізувати ознаки, які традиційно вказуються як характерні для інтеграційного об'єднання, особливо на прикладі ЄС.

Інтеграційне об'єднання відособлюється від решти світу та виокремлюється з нього. Ця ознака, хоча на перший погляд може здатися неочевидною, виявляється ключовою для розуміння сутності процесу інтеграції. Інтеграція, за своєю суттю, є багатоаспектною та неоднозначною. З одного боку, вона є фактором, що сприяє глобалізації, створюючи умови для вільного руху товарів, послуг, капіталу та людей, що зміцнює взаємозалежність національних економік.

Інтеграція, будучи процесом об'єднання різних національних економік в єдиний ринок, надає численні переваги учасникам. Створення єдиного ринку в межах регіону сприяє розвитку та підвищенню конкурентоспроможності учасників, оскільки воно забезпечує більші

можливості для виробництва, торгівлі та інвестицій. З іншого боку, регіональна інтеграція виступає як захисний механізм від негативних наслідків глобалізації. Шляхом встановлення преференційних економічних, торговельних і політичних умов для держав-членів, інтеграційні утворення можуть регулювати взаємовідносини та впливати на економічні та політичні процеси у своєму регіоні. Це дозволяє розмити універсальні регуляторні інструменти та створити специфічні умови для своїх членів.

Такий підхід сприяє захисту інтересів країн-учасниць та забезпечує відповідний рівень безпеки та стабільності в регіоні. Крім того, інтеграція може сприяти зростанню економічного благополуччя, підвищенню рівня життя населення та сприяти розвитку соціально-економічної інфраструктури в усіх країнах-учасницях. Таким чином, регіональна інтеграція виступає як важливий інструмент сприяння сталому розвитку та забезпеченню економічної та політичної стабільності в регіоні [14, с. 294].

Отже, інтеграційне об'єднання одночасно сприяє глобалізації та відособлюється від неї, функціонуючи як механізм взаємодії та захисту в умовах зростаючої міжнародної взаємозалежності.

Наявність наднаціональних інститутів у європейській інтеграції вважається однією з ключових ознак, адже вони визначають специфіку та механізми функціонування Європейського союзу. Проте важливо відзначити, що це не виключає існування міжурядових інститутів та органів в рамках інституційного механізму. У контексті Європейського союзу, наявність наднаціональних інститутів, таких як Європейська комісія, Європейський парламент та Європейський суд, є важливою складовою системи прийняття рішень та регулювання процесів у різних сферах. Ці інституції відіграють ключову роль у формуванні та реалізації політик ЄС, встановленні законодавства та забезпеченні дотримання прав і обов'язків європейських країн. Проте варто відзначити, що існують деякі критичні думки щодо вагомості цієї ознаки для ЄС [16, с. 133].

Деякі дослідники, такі як І. Бутирська, висловлюють думку, що в контексті співтовариств, таких як Східно-Азійське співтовариство (САС), наднаціональні інститути не відіграють принципової ролі, оскільки рішення все одно приймаються керівниками національних урядів. Такі аргументи викликають обґрунтовані дискусії щодо того, наскільки суттєвою є роль наднаціональних інститутів у процесі інтеграції та управлінні співтовариством. Отже, питання про наявність наднаціональних інститутів в інтеграційному об'єднанні залишається предметом активних дебатів та вимагає подальшого аналізу для розуміння їхньої сутності та впливу на процеси інтеграції [5, с. 40].

Принципова відмінність європейської інтеграції полягає у тому, що вона передбачає не просто співпрацю держав-членів, але і делегування їхніх суверенних прав та повноважень інститутам Європейського Союзу. Це відображається в інституційній структурі ЄС, яка складається з ряду органів, таких як Європейська Комісія, Європейський Парламент, Рада Європейського Союзу, Європейський Суд та інші, які взаємодіють для прийняття рішень та виконання функцій Союзу. Цей механізм делегування прав є однією з ключових особливостей європейської інтеграції, оскільки він дозволяє створити спільні норми, правила та стандарти, які є обов'язковими для всіх держав-членів. Таким чином, Європейський Союз може втручатися в різні аспекти життя країн-учасниць, включаючи економіку, правову систему, соціальні політики та інші сфери, з метою забезпечення спільних стандартів та вирішення спільних проблем.

Даний підхід дозволяє здійснювати глибоку інтеграцію між державами, забезпечуючи одночасно збереження їхньої суверенності на певному рівні. Він також створює механізми для вирішення конфліктів і вироблення спільних рішень в інтересах всіх членів Союзу. Таким чином, делегування прав є однією з основних принципових особливостей та переваг європейської інтеграції. Ця унікальна особливість відображає наднаціональний характер Європейського Союзу та підкреслює його унікальність серед інших

інтеграційних об'єднань. Важливо відзначити, що ця практика впливає безпосередньо з особливостей структури та функціонування ЄС як наднаціонального утворення.

Держави-члени передають певні свої суверенні права та повноваження інститутам ЄС з метою спільного управління та прийняття рішень на рівні Союзу. Це дозволяє забезпечити єдність дій та координацію діяльності між країнами-членами у важливих сферах, таких як економіка, торгівля, безпека та соціальна політика. Варто відзначити, що у світі немає іншого інтеграційного об'єднання, яке можна було б порівняти з Європейським Союзом за ступенем реалізації даної ознаки. Також, варто підкреслити той факт, що унікальність та рівень інтеграції в ЄС дозволяють йому грати ключову роль на міжнародній арені та впливати на світові події у значних сферах. Ця практика делегування прав і повноважень створює умови для спільного розвитку та зміцнення партнерських відносин між державами-членами, що підтримує мир, стабільність та процвітання у регіоні та поза його межами [4, с. 140].

Рівнозначною особливістю європейської інтеграції є наявність наднаціонального права, яке є фундаментом для формування регіональної правової системи. Цей правовий аспект визначає принципи функціонування міждержавних відносин і легалізує всі аспекти міждержавної інтеграції. Він містить забезпечення збереження суверенітету держав-членів, дотримання цілей цієї інтеграції, нормативне визначення принципів, на яких вона базується, узгодження процедур ухвалення спільних рішень та областей їхнього застосування, а також визначення правових інструментів, які сприяють розвитку інтеграційного процесу в одних сферах і перешкоджають йому в інших [14].

Останні десятиліття свідчать про суттєві зміни в практиці економічного розвитку, що потребують переосмислення концепцій та етапів розвитку регіональних інтеграційних об'єднань. Традиційна модель послідовності етапів інтеграційного процесу, яка передбачає перехід від зони вільної

торгівлі до митного союзу, спільного ринку, валютного союзу та політичної інтеграції, застосовується переважно до Європейського Союзу [22, с. 36]. Хоча у світі існує близько 30 інтеграційних систем, економічний та валютний союз був досягнутий лише в Європейському Союзі, тоді як інші об'єднання перебувають на різних етапах інтеграції, переважно на початкових або проміжних.

У цьому контексті ми підходимо до основного аспекту – визначення ознак інтеграції. Серед них можна виділити ефективний контроль за застосуванням примусових заходів. Проте ця характеристика не є єдністю поглядів і не зустрічається в інших дослідженнях інтеграції, оскільки сучасні інтеграційні об'єднання зазвичай не мають можливості самостійно контролювати та вживати примусові заходи. Аналіз наведених ознак європейської інтеграції підтверджує визначення поняття «європейська інтеграція» як процесу, у якому окремі держави делегують право реалізації своїх суверенних прав створеній єдиній наднаціональній інституційній структурі з метою забезпечення врахування та реалізації спільних інтересів. Нижче ми розглянемо більш детальний аналіз цих характеристик.

В першу чергу, потрібно зазначити, що відповідність Європейського Союзу певним критеріям є ключовим фактором у його успішному розвитку інтеграційного процесу. Наведемо деякі аспекти, що підкреслюють цю відповідність.

В першу чергу, це інституційна структура, адже ЄС має складну систему наднаціональних інститутів, які наділені важливими повноваженнями у питаннях економіки, політики та права. Ці інституції дозволяють країнам-членам делегувати частину своєї суверенності для спільного прийняття рішень та реалізації спільних інтересів. Далі, дуже важливою є правова система, адже ЄС розвинув власну правову систему, яка включає наднаціональне законодавство, що має пріоритет перед національним. Це дозволяє забезпечити стабільність та однорідність у правовій сфері, що є важливим для ефективної інтеграції.

Дуже важливим критерієм, на нашу думку, є контроль та регулювання. Мається на увазі той факт, що ЄС забезпечує ефективний контроль за дотриманням умов участі країн-членів та застосуванням спільних правил. Це включає механізми моніторингу, санкції та інші інструменти, які сприяють забезпеченню дисципліни та виконанню узгоджених зобов'язань.

І, звичайно, важливою ознакою є спільні цілі та інтереси. Європейський Союз об'єднує країни з різних частин континенту навколо спільних цілей і інтересів, таких як економічний зріст, стабільність та безпека. Це дозволяє забезпечити консенсус та співпрацю між країнами-членами. Загалом, відповідність Європейського Союзу наведеним критеріям створює сприятливі умови для успішного розвитку інтеграційного процесу, сприяючи зміцненню єдності, стабільності та ефективності в Європі [21, с. 53].

Таким чином, внаслідок вищевказаного, важливо зауважити, що формування цілісної правової системи може відбутися лише за сприятливих умов та на певному етапі розвитку інтеграційного процесу. Запровадження та дотримання таких правових норм є основою для забезпечення стабільності, правової чіткості та прозорості в діяльності Європейського Союзу та його держав-членів. Водночас, це сприяє зміцненню довіри між країнами та забезпечує ефективне функціонування інтеграційних механізмів. Таким чином, правове об'єднання виступає важливим інструментом для здійснення та підтримки інтеграційного процесу в Європейському Союзі.

1.2. Регіональні особливості країн ЦСЄ

У сучасному світі глобальних трансформацій злиття та поглинання між великими компаніями стають все частішими і значущими явищами. Це відбувається в усіх галузях бізнесу, від авіаційної і автомобільної промисловості до високотехнологічних гігантів та фінансових установ. В першу чергу, потрібно акцентувати увагу на створенні глобальних підприємств, адже нові угоди злиття та поглинання приводять до виникнення

глобальних підприємств-гігантів, які мають значний вплив на світову економіку. Ці компанії часто поєднують ресурси, технології та експертизу для розширення своєї діяльності та конкурентоспроможності на світовому ринку.

Також дуже важливим чинником є інноваційна стратегія, тому що багато компаній використовують злиття та поглинання як стратегічний інструмент для реалізації інноваційних проектів та створення нових механізмів економічного зростання. Вони активно застосовують досягнення світової науки та техніки, а також вкладаються в високотехнологічні галузі, щоб забезпечити свій конкурентний перевагу [36, с. 114].

У різних країнах і регіонах світу спостерігаються відмінності у злиттях та поглинаннях компаній. Наприклад, у США акцент зазвичай робиться на злиттях між великими корпораціями, тоді як у Європі частіше відбуваються поглинання дрібних і середніх компаній, що може включати сімейні фірми та невеликі акціонерні товариства з суміжних галузей. Ці тенденції вказують на постійну динаміку індустріального ландшафту і впливають на конкурентність та структуру світової економіки.

Власне, проблема нерівномірного соціально-економічного розвитку регіонів світу є предметом багатьох досліджень як у зарубіжній, так і вітчизняній літературі. Вчені, такі як Р. Дж. Барро, Х. Сала-і-Мартін, Ф. Агьон, М. Шанкерман, Н. Кампос, Ф. Корічеллі, В. Денисюк, В. Будкін та інші, досліджують причини та наслідки цих нерівностей [44, с. 122].

Регіон Центральної та Східної Європи пережив значні трансформації, які почалися наприкінці 1989 року і пов'язані з руйнуванням комуністичних режимів у багатьох країнах. Становлення східноєвропейської регіональної ідентичності почалося ще наприкінці 40-х – першій половині 50-х років ХХ століття. Зараз цей регіон вже сформувався як геополітичне утворення, хоча питання про те, які країни належать до нього, залишається відкритим. Серед країн, які розглядаються як частина регіону Центральної та Східної Європи, включаються Албанія, Боснія і Герцеговина, Білорусія, Болгарія, Естонія, Кіпр, Косово, Латвія, Литва, Мальта, Македонія, Молдова, Польща, Росія,

Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Туреччина, Угорщина, Україна, Хорватія, Чехія та Чорногорія. Однак деякі експерти також включають до цього регіону транзитивні економіки, що простягаються на схід до кордону з Німеччиною та на південь до кордону з Грецією [45, с. 48].

Для східноєвропейських країн вступ до ЄС представляв собою можливість змінити своє господарство, перейшовши від соціалістичного укладу до ринкових відносин. Ці країни, які мали досить розвинені національні економіки, відмінні від інших країн соціалістичної співдружності, сприйняли вступ до ЄС як можливість глибше інтегруватися в європейську економічну систему. Вони очікували, що членство в ЄС допоможе їм привести свої економіки у відповідність до європейських стандартів та забезпечити стабільний економічний розвиток.

Прибалтійські держави, які нещодавно здобули незалежність, розглядали вступ до ЄС як можливість закріпити свою державність та завершити процес переходу до ринкової економіки. Для них членство в ЄС відіграло важливу роль у забезпеченні стратегічних орієнтирів для подальшого розвитку та встановленні політико-економічних норм, які відповідали стандартам ЄС [37, с. 186].

Щодо країн Середземномор'я, їхня система цінностей була схожа на західноєвропейські держави, і їхні економіки, хоч і невеликі за обсягом, вже мали значний вплив, особливо на регіональному рівні. Членство в ЄС для них означало підключення до процесів євроінтеграції, що відкривало нові можливості для економічного та політичного розвитку. Отже, вступ до ЄС відображав різні потреби і очікування цих регіонів, проте спільним було бажання забезпечити стабільний економічний розвиток та глибше інтегруватися в європейський політичний та економічний простір [42, с. 212].

Словенія, хоч і колишня частина Югославії, завжди мала тісні культурні і історичні зв'язки з Австрією, що робило її не таким чужорідним елементом для Західної Європи. Вступ до ЄС для Словенії відображав природні та історичні зв'язки з цим регіоном та надавав можливість закріпити свою

геополітичну позицію в Європі. Коли порівнювалися країни за конкурентними перевагами перед вступом до ЄС, Словенія виявилася в лідерах, а прибалтійські країни – на хвості цього списку. Це свідчило про те, що прибалтійським країнам довелося пройти більш складний шлях євроінтеграції і витратити більше часу на адаптацію до європейських стандартів та вимог. Для кращого розуміння труднощів, з якими стикалися прибалтійські країни під час євроінтеграції, важливо розглянути географічну спрямованість їх зовнішньої торгівлі після отримання незалежності. Оскільки вони були глибоко інтегровані в народне господарство СРСР, їхнє промислове та сільськогосподарське виробництво було орієнтоване переважно на російський ринок. Саме тому, процес інтеграції їх економік у структуру ЄС виявився болісним, оскільки більшість їхніх промислових галузей не мали прямих зв'язків з європейським ринком. Це ускладнило адаптацію їх економік до стандартів та вимог ЄС [39, с. 448].

Під час підготовки та вступу до Євросоюзу керівники прибалтійських країн вірили у те, що їхні господарські комплекси, створені ще в радянський період, будуть вбудовані в економіку ЄС без суттєвих змін. Вони очікували, що зміниться лише фінансовий контекст, постачальники та споживачі, а також, що макроекономічні показники значно підвищаться, оскільки рівень цін у ЄС був вищим, ніж у колишньому Радянському Союзі.

Таке уявлення про членство в ЄС, як про подібне до участі в СРСР, але у західному виконанні, було поширеним серед євроактивістів та населення в прибалтійських країнах. Вони очікували, що їхні країни будуть сприйняті у ЄС як примхливі, але улюблені та талановиті діти. На відміну від прибалтійських країн, Північноєвропейський регіон дуже інтегрований в економіку ЄС. Це підтверджується даними про торгівлю та рух капіталу.

Значення загального ринку товарів для експорту з цього регіону до країн ЄС варіюється від 33 до 72%. Проте варто зауважити, що роль регіонального ринку збільшилася для Фінляндії та Швеції, хоча для Данії, Фінляндії та Швеції зменшилася частка європейського ринку в їхньому

експорті, а збільшилася частка світового ринку. Це свідчить про те, що прибалтійські країни, незважаючи на інтеграцію в ЄС, мають відмінність у торговельних тенденціях порівняно зі своїми північноєвропейськими сусідами [29, с. 19].

У країнах Північної Європи спостерігаються дві протилежні тенденції, які впливають на соціально-економічний розвиток. Перша тенденція спрямована на уніфікацію моделей соціально-економічного розвитку, в той час як друга націлена на збереження національної специфіки. Чинники, що сприяють першій тенденції, включають наступні особливості.

В першу чергу, велике значення мають тісні економічні зв'язки в сфері торгівлі товарами та послугами, а також руху капіталу, що сприяє формуванню єдиного економічного простору в масштабі Європейського Союзу. Також важливим фактором є впровадження європейських юридичних і правових норм у національне законодавство, що сприяє уніфікації правового середовища. Велику роль відіграє перехід від загального ринку чотирьох свобод до створення єдиного економічного, соціального, науково-технічного та інноваційного простору в межах ЄС.

Це збільшує взаємозалежність між країнами та розширює ЄС за рахунок прийняття країн Центральної та Східної Європи зі значно нижчими соціально-економічними стандартами. У цьому контексті варто відзначити ще одну особливість – домінування неоліберальних поглядів в ідейному просторі, що сприяє уніфікації економічної політики та посиленню валютно-фінансової дисципліни в межах зони євро, особливо під впливом кризи єдиної валюти ЄС. Зростаюча конкуренція від країн з низькими витратами на робочу силу, в свою чергу, стимулює пошук ефективності та підвищення конкурентоспроможності. Звідси випливає, що тенденція до відносного вирівнювання всіх факторних умов в умовах глобалізації, що стимулює гармонізацію економічних політик та підходів. Усі ці чинники свідчать про те, що країни Північної Європи мають тенденцію до зближення

в різних аспектах свого соціально-економічного розвитку під впливом процесів європейської інтеграції та глобалізації [31, с. 39].

Разом з тенденцією до уніфікації моделей соціально-економічного розвитку в країнах Північної Європи існує ряд факторів, що підтримують і зберігають національну специфіку. Серед них варто відзначити найбільш значимі. Наприклад, інерцію історично сформованої моделі соціально-економічного розвитку, тому що багато з цих країн мають багаторічний досвід впровадження соціально-демократичних політик, які глибоко вкорінилися в їхню культуру та ідентичність. В свою чергу, соціально-демократичні партії залишаються впливовими у багатьох країнах Північної Європи, і навіть попри втрату переважаючих політичних позицій, вони продовжують мати суттєвий вплив на політичний процес та формування соціально-економічної політики.

Всі головні політичні сили та економічні групи в цьому регіоні підтримують соціально орієнтовану модель розвитку, що сприяє збереженню стабільності і континуїтету в економічній політиці. Необхідно відзначити, що дана модель розвитку не лише відповідає інтересам різних політичних сил та економічних груп, але також має економічні переваги [16, с. 286].

Модель з фокусом на соціальних аспектах сприяє розвитку людського потенціалу, що відіграє ключову роль у підтримці експортної спеціалізації у виробництві складних технічних та наукомістких продуктів. Це дозволяє зберігати високу якість робочої сили, що є важливим для великих компаній, особливо тих, що базуються в цьому регіоні. Для збереження цієї моделі розвитку, уряди здійснюють ряд заходів. По-перше, вони підтримують національні інноваційні системи та установи освіти, що сприяє розвитку кадрового потенціалу та науково-технічного прогресу. По-друге, активно втручаються на ринку праці, організовуючи програми підвищення кваліфікації безробітних та забезпечуючи відповідність пропозиції робочої сили попиту на ринку праці. Ці заходи сприяють збереженню стабільності та ефективності соціально-економічної системи в цьому регіоні [30, с. 27].

Практика свідчить про високу стійкість соціально орієнтованої моделі розвитку, що прийнята на півночі Європи. Навіть уряди, які представляють буржуазні коаліції і приходять до влади після урядів лівого центру, не радикально змінюють систему соціальної підтримки, що вже склалася. Вони, звичайно, можуть вносити певні реформи, такі як зміни в умовах отримання соціальної допомоги, але досі утримуються від проведення системних змін.

Наприклад, під час уряду Ф. Райнфельдта, який керував Швецією, відбулися наступні зміни в галузі соціально-економічної політики:

1. Зменшення допомоги по безробіттю. В рамках цієї реформи збільшено вимоги до отримання допомоги по безробіттю, зокрема зменшено розмір допомоги з 90% до 80% від попередньої заробітної плати.

2. Стимулювання пошуку роботи, що сприяло запровадженню заходів для стимулювання безробітних шукати нові робочі місця, зменшуючи розмір допомоги після відмови від запропонованої роботи.

3. Підвищення пенсійного віку. Мається на увазі планування поступового підвищення пенсійного віку з 65 до 67 років.

4. Збільшення розміру пенсійних виплат. В рамках цього нововведення ухвалено рішення про збільшення розміру пенсійних виплат за умови виходу на пенсію пізніше.

5. Фіскальні зміни, тобто скасування податку на багатство та зниження корпоративних податків, що може стимулювати економічний зріст та інвестиції.

Дані заходи свідчать про те, що навіть у контексті змін урядів і політичних сил у північноєвропейських країнах, соціально орієнтована модель розвитку залишається відносно стійкою, з урядів відмовляються від радикальних змін в системі соціальної підтримки [40, с. 114].

Реформи, які відбуваються в північноєвропейських країнах, обумовлені рядом факторів, що впливають на формування загальноекономічної стратегії. Одним із головних факторів є поширення неоліберальної доктрини. Зростання впливу неоліберальних ідей сприяє перегляду економічних

підходів і приводить до впровадження реформ, спрямованих на зниження рівня державного втручання та підвищення ролі приватного сектору в економіці. Також велику роль відіграє втрата впливу соціал-демократів, тому що зменшення політичного впливу соціал-демократичних партій у північноєвропейських країнах, включаючи Швецію, створює умови для проведення більш консервативних економічних політик. Стосовно демографічних та соціальних викликів, слід зазначити, що збільшення середнього віку населення та зменшення пропорції працюючого населення породжують проблеми у фінансуванні соціальних програм та пенсійних систем [35, с. 70].

Незважаючи на вищевказані тенденції, національна специфіка північноєвропейських країн залишається досить стійкою. Країни Північної Європи продовжують займати провідні позиції за показниками якісного розвитку економіки, такими як індекс розвитку людського потенціалу, глобальна конкурентоспроможність та стійкість до корупції. Також вони продовжують активно впроваджувати політику соціальної та інноваційної орієнтації, що виявляється у сприянні соціальній справедливості, розподілі фінансових та людських ресурсів, а також підтримці екологічно орієнтованих ініціатив. Отже, хоча відбуваються певні зміни під впливом світових тенденцій та внутрішніх викликів, північноєвропейські країни залишаються вірними своїм цілям якісного соціально-економічного розвитку і підтримці соціальних інновацій.

Північноєвропейські країни, включаючи Швецію, демонструють високий рівень конкурентоспроможності на світовому ринку, завдяки своїм порівняльним перевагам у сферах інноваційної спроможності та якості робочої сили. Ці фактори стимулюють їхнє економічне зростання та розвиток, що перевищує темпи розвитку країн Європейського Союзу.

До конкурентних переваг можна віднести, в першу чергу, інноваційну спроможність. Північноєвропейські країни відомі своїм високим рівнем інноваційності та дослідницько-розвідувальних діяльностей, що сприяє

розвитку новітніх технологій та підвищенню продуктивності праці. Важливою також є якість робочої сили, тому що висока якість освіти та навчання, а також соціальні гарантії для працівників, забезпечують високий рівень кваліфікації та продуктивності робочої сили [3, с. 52].

Власне, північноєвропейські країни не лише підтримують свої економічні переваги, а й впроваджують інноваційні соціальні політики. Вони вживають заходів для збільшення терміну трудової кар'єри літніх працівників та ліквідації дискримінації на основі віку. Це включає підвищення пенсійного віку та раннього виходу на пенсію. Профспілки підтримують ці соціальні ініціативи, оскільки працівники мають реальні можливості продовжити свою кар'єру за умови високої тривалості життя та якісного медичного обслуговування. Усі ці заходи сприяють підтримці стійкого економічного зростання та соціального розвитку північноєвропейських країн, підтверджуючи їхню лідерську роль у світовому економічному просторі.

Власне, північноєвропейський регіон відрізняється високою гомогенністю, що свідчить про подібність основних макроекономічних та соціальних показників у країнах цього регіону. Це відмінність від ситуації в Європейському Союзі загалом, де рівень відхилень між країнами значно більший. Можна навести приклад – подібність параметрів розвитку. Наприклад, стабільність валют, рівень інфляції, темпи економічного зростання та розвитку фінансових ринків мають схожі показники у всіх країнах північноєвропейського регіону. Стосовно соціальних показників, варто зазначити, що, включаючи рівень освіти, якість життя, доступність медичних послуг, пенсійну систему та соціальне забезпечення, які в цілому відносяться до високого стандарту у всіх країнах регіону [1, с. 80].

Багато країн північноєвропейського регіону мають спільну історію, таку як вплив вікінгів, Ганзейський союз та інші фактори, що вплинули на формування сучасних культурних та економічних цінностей. Близькість культурних цінностей: Ці країни мають схожі цінності, які підтримуються соціальними та політичними системами, такими як підтримка демократії,

соціальна справедливість та рівність. Хоча можуть існувати незначні відмінності у рівнях розвитку економіки та технологій між країнами, ці різниці є менш помітними порівняно з більшими відмінностями відповідних показників між іншими країнами ЄС. У цілому, ця гомогенність сприяє щільнішій інтеграції та співпраці між країнами північноєвропейського регіону, що забезпечує стабільність та розвиток у цьому стратегічно важливому районі Європи.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє виявити загальні особливості економічного розвитку всіх країн регіону. По-перше, всі ці країни належать до постсоціалістичних держав, де ринкові перетворення розпочалися лише у 80 – 90-х роках минулого століття. Цей регіон двічі пройшов кардинальні трансформації: спочатку у 40-х роках, коли відбувся перехід від західної моделі суспільного розвитку до соціалістичної, а потім наприкінці 80-х років, коли відбулися розпад Югославії та Чехословаччини, а також об'єднання Німеччини. Досвід ринкових реформ виявився найбільш успішним у країнах Центральної Європи, оскільки вони завжди мали більш відкриті економіки з вагомими елементами ринку. Це призвело до того, що реформи у цих країнах почалися значно раніше, ніж у колишньому Радянському Союзі. Ще однією загальною рисою країн Центральної та Східної Європи, за винятком Росії, є їхній статус як країн з так званою «малою економікою», де частка національного ВВП не перевищує одного відсотка від світового.

1.3. Особливості і принципи євроінтеграції

Європейське право, як основний стовп розвитку процесу європейської інтеграції, складається з різних рівнів нормативно-правових актів, кожен з яких відіграє важливу роль у забезпеченні функціонування та розвитку Європейського Союзу (ЄС). На вершині цієї системи стоїть «первинне» право, яке включає у себе установчі договори ЄС та загальні принципи права Спільноти. Це є основою, на якій ґрунтується весь правовий порядок ЄС.

Поруч з цим, органи системи ЄС приймають «вторинне» право, яке виражається у різноманітних нормативних актах, таких як регламенти, директиви та рішення. Проміжний рівень займають угоди, укладені між ЄС та «третіми країнами», які визначають права та обов'язки сторін у взаємовідносинах.

Важливим аспектом є верховенство права ЄС над національним законодавством. Це означає, що у випадку конфлікту між правом ЄС та національним правом, переважає право ЄС [17, с. 317].

Не дивлячись на це, існує дискусія щодо того, як саме забезпечується це верховенство – чи через пріоритетну чинність права ЄС, чи через пріоритетне застосування. Наприклад, Федеральний конституційний суд Німеччини обмежив можливість перевірки актів ЄС на відповідність національному стандарту прав людини та основних свобод. Здійснення права ЄС в основному покладається на національні органи влади. Вони застосовують національне процесуальне право, дотримуючись при цьому принципів ефективності права ЄС та співпрацюючи з органами ЄС для досягнення цілей європейської інтеграції [41, с. 57].

Обговорення подальшої стратегії розвитку європейської інтеграції має значні наслідки для ЄС, оскільки воно визначає майбутнє напрямки та структуру Союзу. На даний момент на порядку денному стоїть кілька сценаріїв розвитку, які мають різні стратегічні пріоритети та наслідки. Згідно з логікою першого сценарію, основною метою є забезпечення балансу інтересів країн-членів ЄС після остаточного завершення правових процедур виходу Великої Британії.

Подібний сценарій передбачає правове забезпечення гармонізації інтересів країн-членів, уникнення ризиків виходу інших країн з ЄС, таких як Греція чи Італія. Це включає уповільнення переговорів щодо розширення ЄС на Балканах та дотримання принципів європейської інтеграції на різних швидкостях. Зокрема, наголошується на збереженні зони євро та обмеженні розширення на нові країни. Менш вірогідним, але більш амбіційним є

альтернативний сценарій розвитку європейської інтеграції. Його пріоритетом є надання нового рівня якості європейській інтеграції, використовуючи вихід Великої Британії для посилення консолідації країн-членів ЄС.

Цей сценарій передбачає утворення справжньої європейської конфедерації зі спільною податковою політикою, спільною зовнішньою та оборонною політикою, а також збереженням статусу ЄС як автономного полюсу сили в міжнародних відносинах. Незалежно від того, чи буде обраний сценарій інерційним чи амбіційним, важливо, щоб європейське право продовжувало гарантувати досягнутий рівень європейської інтеграції та стимулювати до реалізації амбіційних планів формування справжньої Європейської республіки. Це передбачатиме поступовий перехід від інерційного розвитку європейської інтеграції до більш амбіційного сценарію, враховуючи різноманітні інтереси та можливості країн-членів [31, с. 40].

Отже, розглядаючи особливості євроінтеграції, потрібно зауважити, в першу чергу, що євроінтеграція – це процес, який передбачає поглиблення економічних, політичних, інституційних та культурних зв'язків між країнами Європи, зокрема через утворення та розвиток Європейського Союзу. Власне, основними принципами та особливостями цього процесу є наступні.

Суверенітет та субсидіарність. Мається на увазі той факт, що євроінтеграція передбачає збереження суверенітету країн-членів, одночасно з відданістю спільним цілям та цінностям Європейського Союзу. Принцип субсидіарності означає, що рішення мають бути прийняті на найближчому до громадян рівні, а лише у випадках, коли це необхідно, – на рівні ЄС.

Також, важливим принципом є єдиний ринок та вільний рух осіб, товарів, послуг та капіталу. Одним із головних принципів євроінтеграції є створення єдиного ринку в межах ЄС, де забезпечується вільний рух товарів, послуг, капіталу та осіб. Це сприяє економічному зростанню та зближенню рівня життя між країнами.

Безперечно, важливою є європейська ідентичність та культурне різноманіття, адже євроінтеграція покликана сприяти формуванню спільної

європейської ідентичності на фоні збереження та визнання культурного різноманіття та мовних традицій кожної країни-члена. Саме тому, варто звернути увагу і на принцип правової держави та рівноправ'я, тому що євроінтеграція передбачає дотримання принципів правової держави, демократії та захисту прав людини у всіх країнах-членах. Кожна країна має рівні права та обов'язки у рамках ЄС.

Аналізуючи вищевказані принципи, потрібно акцентувати увагу і на спільній зовнішній політиці та безпеці. Вони мають на увазі те, що євроінтеграція передбачає створення спільної зовнішньої політики та забезпечення спільної безпеки країн-членів. Також важливою є економічна та соціальна зближеність, внаслідок чого євроінтеграція має сприяти зближенню рівня економічного та соціального розвитку між різними регіонами Європи, зокрема за допомогою програм регіонального розвитку та соціальних фондів.

Отже, у підсумку, зазначимо, що теоретико-методологічне підґрунтя євроінтеграції країн ЦСЄ базується на таких ключових концепціях та подіях:

- післявоєнне відродження та інтеграція;
- трансформація після комунізму;
- розширення ЄС та НАТО;
- теоретичні підходи до євроінтеграції;
- економічні перспективи та виклики [35, с. 72].

Таким чином, підкреслюючи головну тезу даного пункту, відмітимо, що принципи та особливості визначають основні напрями та цілі євроінтеграції та відображають дух співпраці та взаєморозуміння між країнами Європи. Євроінтеграція країн Центрально-Східної та Східної Європи має глибокі історичні корені, які впливають з політичних, економічних та соціокультурних трансформацій. Власне, теоретико-методологічне підґрунтя євроінтеграції країн ЦСЄ відображає складну та багатоаспектну природу цього процесу, а також важливість його для стабільності, розвитку та процвітання Європи.

РОЗДІЛ 2. РЕЗУЛЬТАТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ЦСЄ

2.1. Історичне значення вступу країн ЦСЄ до ЄС

Розглядаючи вступ 11 країн Східної Європи до Європейського Союзу у 2004, 2007 та 2013 роках, можна відзначити кілька ключових аспектів, які викликають інтерес у науковій громадськості та спонукають до подальших досліджень. В першу чергу, вступ країн Східної Європи до ЄС став результатом складного процесу, що включав політичні, економічні та правові аспекти. Дослідження цих механізмів інтеграції дозволяє краще зрозуміти, як відбувається процес поглиблення співпраці між країнами та їх адаптація до стандартів ЄС. Хоча вступ країн Східної Європи до Європейського Союзу вважається успішним кроком, проте важливо аналізувати реальні результати цієї інтеграції. Систематична оцінка політичних, економічних та соціокультурних наслідків цього процесу дозволяє визначити його ефективність та слабкі місця.

Важливим напрямком досліджень є порівняльний аналіз інтеграційних процесів у різних регіонах, зокрема в рамках Східної Європи та Співдружності Незалежних Держав (СНД). Це дозволяє зрозуміти специфіку європейської інтеграції та знаходити перспективи для інших регіонів. Власне, досвід країн Східної Європи у вступі до ЄС може бути корисним для країн СНД, проте важливо розуміти, що цей досвід має свої особливості та обмеження, особливо з урахуванням різниці у розвиненості економік, політичних систем та культурних особливостей [32, с. 132].

Таким чином, дослідження вступу країн Східної Європи до Європейського Союзу не лише важливе для розуміння самого процесу інтеграції, але й може мати значення для розвитку інших регіонів світу, особливо у контексті пошуку оптимальних моделей співпраці та адаптації до нових умов.

В даному контексті потрібно зауважити, що об'єктом євроінтеграції стали саме країни Центрально-Східної Європи, оскільки цей регіон відігравав ключову роль у процесі змін після розпаду СРСР та комуністичних режимів. Додаткові фактори, що привертати увагу до цих країн, включають їх транзитну локацію та психологічну близькість до країн Співдружності Незалежних Держав (СНД), що створює певну «комплементарність».

З точки зору наукових досліджень, індикатори, які використовуються для оцінки євроінтеграції, можна розділити на кваліфіковані та квантифіковані. Кваліфіковані індикатори включають результати соціологічних опитувань, загальноєвропейські характеристики та дії, що впливають з цих оцінок. До другої групи належать макроекономічні показники, такі як зростання ВВП, макроекономічна стабільність, торгівля та інвестиції, зайнятість, сальдо трансфертів з фондів ЄС [10, с. 21].

Вивчення цих індикаторів є складною науковою проблемою через багатоваріантність інтерпретацій, що можуть виникнути.

Оцінка успіхів країн Центрально-Східної Європи після вступу до ЄС є предметом дискусій і спорів серед науковців. Нинішня світова фінансова криза, яка почалася у 2008 році, виникла через нездатність клієнтів іпотечних та споживчих кредитів в США обслуговувати свої борги. Криза призвела до банкрутства деяких найбільших іпотечних компаній та банків, що спровокувало руйнування кредитно-фінансової системи. Це змусило держави надавати фінансову допомогу неліквідним установам для запобігання їхнього банкрутства та подальшого розпаду системи.

Загострена проблема обслуговування суверенної заборгованості, що спостерігається в багатьох державах, є наслідком загальної боргової кризи, яка охопила не лише приватні особи і компанії, але й самі країни. Ця криза є продовженням і логічним завершенням певного етапу економічного розвитку, де надмірне нагромадження боргів стало системною проблемою. Дуже важливо розібратися у причинах виникнення цієї загальної боргової кризи, оскільки лише зрозумівши їх можна знайти вірні шляхи виходу з даної

кризової ситуації та розробити ефективні стратегії запобігання подібним кризам у майбутньому. Спочатку, збільшення боргового навантаження держав та інших учасників економіки було спрямоване на стимулювання продажу товарів і послуг, які можуть бути важко реалізовані в умовах нормального платоспроможного попиту.

В таких умовах, реальний дохід населення був обмеженим, що призвело до настання банальної кризи надмірного виробництва. Однак ця проблема тимчасово приховувалася за допомогою різноманітних кредитних механізмів і фінансових пірамід, які фактично утворювали кредитні бульбашки. Проте, коли ці бульбашки луснули і обвалилися, справжні причини кризи, пов'язані з виробничо-господарськими аспектами, стали очевидними. Таким чином, боргова криза виявилася результатом неконтрольованого нагромадження боргів у різних секторах економіки, а вирішення цієї проблеми вимагає не лише фінансових заходів, але й структурних змін у економіці, щоб уникнути повторення подібних криз у майбутньому [8, с. 19].

Дані про обсяги кредитування, що перевищували темпи зростання світового ВВП, наростаючі масиви цінних паперів і деривативів, а також безтурботне використання іноземних запозичень, свідчать про те, що боргова криза виникла задовго до світового фінансового колапсу. Більшість країн діяла подібно до невдалих позичальників, які фінансували свої амбітні проекти за рахунок зовнішніх кредитів, не дбаючи про їхнє подальше повернення. Це стало можливим завдяки доступності та дешевизні коштів на світових кредитних ринках, які, здавалося б, були безмежними та легкодоступними.

У постсоціалістичних країнах Центрально-Південного регіону Європи ґрунт для виникнення боргових проблем був закладений ще до початку світової кризи. Погоня за швидким економічним зростанням та виконанням великих соціальних програм привела до того, що ці країни компенсували відсутність внутрішніх заощаджень масштабними зовнішніми

запозиченнями. Це призвело до різкого зростання їхньої зовнішньої заборгованості, обсяг якої збільшився в п'ять разів за вісім років перед кризою. Отже, боргова проблема в цих країнах виникла через неправильну економічну політику, а не через світову кризу [22, с. 39].

Швидке збільшення зовнішніх боргів у період перед кризою фактично суперечить поширеній думці про позитивний вплив вступу до Європейського Союзу на економічне зростання країн регіону. Замість того, щоб відображати стійкий економічний прогрес, високі темпи зростання боргів пояснюються високим попитом на зовнішні позики, які стали невід'ємною частиною стратегії фінансування амбітних проектів. Однак, коли настав момент виплати цих боргів, країни зіткнулися з великими проблемами, які спричинили рецесію та зупинку зростання виробництва. Членство в ЄС виявилось важливим кроком для постсоціалістичних країн, оскільки воно полегшило їхні переходи до капіталістичної економіки та плюралістичної демократії.

Головною метою вступу цих країн до ЄС була забезпечення незалежності від потенційних загроз з боку Росії після розпаду Радянського Союзу. Це також означало вступ до НАТО, як обов'язкову умову членства в ЄС. Інтеграція до Євросоюзу допомогла прискорити системну трансформацію цих країн, змушуючи їх відповідати загальноєвропейським стандартам і вдосконалювати свої закони та методи управління. Незважаючи на очевидні переваги членства в ЄС, ці країни не змогли уникнути наслідків світової фінансової кризи та знаходяться в складній ситуації зі сплатою своїх зовнішніх боргів. Таким чином, відчутність позитивних змін від членства в Європейському союзі поєднується з необхідністю розв'язання складних економічних проблем [17, с. 320].

Ті країни, які залишаються поза складом Європейського союзу, також пройшли шлях трансформації своїх економічних систем, але це відбувалося повільніше і менш радикально. Незважаючи на це, деякі з них досягли значних успіхів у покращенні економічного розвитку та рівня життя

населення. Проте, в останні два-три роки, деякі з цих країн впроваджують програми жорсткої економії, спрямовані на скорочення державних витрат, обмеження соціальних виплат, підвищення податків і акцизів, а також скорочення фінансування бюджетних установ. Ці заходи спричинили масові протести населення і створили напружену політичну обстановку.

Проте важливо підкреслити, що ці заходи впливають не лише на соціальні витрати. Зменшення державних витрат і громадського споживання, а також скорочення покупної спроможності громадян, призводять до подальшого сповільнення економічного зростання та загальної господарської активності. Це лише заглиблює кризу та відкладає початок післякризового відновлення економіки. Процес фінансового оздоровлення може зайняти значний час, під час якого країни змушені витратити зусилля не на підвищення власного добробуту, а переважно на погашення накопичених боргів. Важливо знайти шлях виходу з цього циклу, оскільки стримування розвитку обмежиться неминучим [18, с. 62].

Таким чином, підводячи підсумок, звертаємо увагу, що для вирішення поточної кризи надвиробництва і відкриття нового відтворювального циклу, країнам ЦСЄ необхідно виявити внутрішні резерви та знову зайняти своє місце на вимогливих світових ринках. Це вимагає глибоких структурних, а навіть системних, перетворень, які дозволять відмовитися від виробництва товарів без попиту на зовнішніх, а навіть внутрішніх, ринках та перейти до виготовлення конкурентоздатної продукції, яка знаходить попит серед споживачів із реальними, а не штучно створеними, доходами.

2.2. Євроінтеграція та інноваційне оновлення економіки та сільського господарства країн ЦСЄ після приєднання до ЄС

Оцінка впливу інтеграції на економіку країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) є критично важливою. Вона допомагає краще зрозуміти можливості, які відкриває європейська інтеграція для цих економік та

підтримує співпрацю в інноваційній сфері. Проте, кількісна оцінка ускладнюється відсутністю узагальнюючих показників. Наявні приватні дані не дозволяють однозначно визначити вплив інтеграції на економічний розвиток країн ЦСЄ. Процеси європейської інтеграції мають позитивний потенціал, але можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для окремих країн. Країни-лідери відчують вплив інтеграції сильніше, ніж країни периферії [7, с. 196].

У країнах Західної Європи процес інтеграції економік вже переважно перейшов з динамічного етапу в статичний. Ще до приєднання країн Центрально-Східної Європи до Євросоюзу тут вже був сформований досить конкурентоспроможний єдиний відтворювальний комплекс та інноваційна система. Це був важливий фактор, який зміцнив позиції Європи в міжнародній конкуренції. Однак подальший розширення ЄС за рахунок країн з менш розвиненим інноваційним потенціалом у світлі зростаючого світового конкурентного середовища наголосило на важливості їх адекватного включення до європейських інноваційних процесів. Це включає поліпшення національних інноваційних систем та створення єдиної європейської інноваційної системи.

Вступ нових країн ЄС відзначився підтримкою їх інноваційного розвитку, особливо через розширені можливості фінансування досліджень і розвитку, у тому числі участь у програмах Євросоюзу та збільшення прямих іноземних інвестицій. Проте цей процес також призвів до значних викликів для національних економік країн Центрально-Східної Європи. Зокрема, недоступність відповідної компенсації при включенні до єдиного європейського інноваційного простору виявилася проблемою, особливо щодо приваблення висококваліфікованих фахівців, науковців та інженерів. Цей період визначає динаміку майбутнього розвитку економік країн ЦСЄ, де вирішальну роль відіграє їхня здатність підтримувати виробництво, поширювати та використовувати знання. Це визначатиме їхню активну чи

пасивну роль у досягненні цілей, зазначених Лісабонським самітом [33, с. 78].

Недостатня інноваційна складова гальмувала економічний розвиток соціалістичних країн через неефективну взаємодію між наукою та виробництвом, недоцільну державну політику в інноваціях, обмежене венчурне фінансування, відсутність реальних стимулів для підприємництва та інші фактори.

Ці проблеми стали важливим завданням для країн Центрально-Східної Європи в контексті їхньої інтеграції в європейські інноваційні процеси. Багато країн Європейського Союзу досягли успіху в створенні інноваційної економіки, проте рівень «інноваційності» економіки в ЄС дуже різноманітний. Наприклад, країни, такі як Швеція, Фінляндія та Данія, мають найвищий рівень інноваційності. Навпаки, країни Південної та Центрально-Східної Європи відстають у цьому плані. За даними European Innovation Scoreboard на 2009 рік, більшість нових країн вважалися «помірними інноваторами», а лише Естонія та Словенія були «інноваційними послідовниками» [2, с. 4].

Жодна з цих країн не досягла статусу «інноваційного лідера», а Болгарія, Латвія та Румунія вважалися відстаючими. У 2013 році ситуація не змінилася значно. Позиції країн Центральної та Східної Європи залишаються стабільними у порівнянні з іншими країнами ЄС. Країни залишаються в тих же категоріях за ступенем інноваційного розвитку. Навіть, у деяких випадках, таких як Польща, положення погіршилося, змінившись з «помірних інноваторів» до категорії «відстаючих». Такі тенденції свідчать про потребу у більшій підтримці інноваційного розвитку в цих регіонах для досягнення більшого просування у галузі економіки та технологій.

У 2004 році до Євросоюзу, який складався з 15 країн старої Європи, приєдналися десять нових країн, переважно з Центральної та Східної Європи: Угорщина, Польща, Словенія, Словаччина, Чехія, Латвія, Литва, і Естонія. Крім того, до Євросоюзу приєдналися країни Південної Європи –

Кіпр та Мальта. У 2007 році Болгарія та Румунія стали членами ЄС, а в червні 2013 року – Хорватія [9, с. 188].

Перед приєднанням до Європейського Союзу всі ці країни мали різний ступінь розвитку у галузі сільського господарства та отримали різний рівень фінансової підтримки від ЄС для проведення підготовчих заходів. Найбільшу суму коштів з бюджету ЄС у цей період отримала Польща. Щодо країн Балтії – Латвії, Литви та Естонії, вступ до Євросоюзу справив, скоріше, негативний вплив на їхнє сільське господарство. Наприклад, до приєднання до ЄС Латвія активно виробляла цукровий буряк, молоко, м'ясо і розвивала рибальство. Проте, з приєднанням до ЄС Латвія втратила свої цукрові заводи та стикнулася зі значними змінами у сільському господарстві. Зокрема, виробництво цукру було припинено, а значна частина рибальських суден була знищена. Такі зміни стали наслідком суворих квот та регулювань ЄС, які суттєво змінили сільськогосподарський пейзаж балтійських країн [22, с. 41].

Як відомо, Європейський Союз є найбільшим виробником цукру з бурякових. Ще до приєднання країн Центральної та Східної Європи до ЄС, виробництво цукру в ЄС завжди було достатнім, але після їх приєднання стало значно перевищеним. Організації спільних ринків (Common Market Organization) існують для 26 продуктів або груп продуктів, охоплюючи 90% загального сільськогосподарського виробництва в ЄС.

Ці організації, такі як гарантовані загальні ціни, є основними механізмами Єдиної сільськогосподарської політики Європейського Союзу. У 2006 році організація спільного ринку цукру розпочала значну реформу цукрової галузі через надмірне виробництво, що призвело до її значного зменшення в ЄС. Мета реформи полягала в тому, щоб залишити в галузі лише тих виробників, які, за думкою Брюсселя, можуть конкурувати на міжнародному ринку без значних державних субсидій.

Завдяки високим субсидіям та гарантованим закупівельним цінам відповідно до правил, що регулюють виробництво цукру в ЄС, і які фактично не змінювалися з 1960-х років, внутрішні ціни на цукор в Євросоюзі були

приблизно втричі вищі за світові. Отже, ще однією метою реформи було зменшення закупівельних цін на цукор на 36% [33, с. 79].

Євросоюз дійсно встановлює правила, які обмежують ввезення овочів та фруктів та контролюють їхню кількість, а також регулює ціни на деякі з них. Наприклад, в разі бананів, їх можна купувати лише в межах квот, встановлених Брюсселем, і за високими цінами ЄС, що робить їх досить дорогими. Внутрішнє виробництво також повинно відповідати жорстким європейським стандартам, які встановлені для розміру, форми та якості сільськогосподарської продукції, що надходить у торговельну мережу. Все це може негативно позначатися на місцевому виробництві. При вступі до ЄС, країни, такі як Литва, що виробляли значні обсяги молока, стикнулися з високими вимогами до якості молочних продуктів. Ці вимоги можуть бути досить складними для виконання місцевими фермерами [9, с. 191].

Узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати, що приєднання до Євросоюзу суттєво вплинуло на сільське господарство прибалтійських країн, що викликало деякі негативні наслідки. Особливо це помітно в контексті Угорщини. Перехід до членства у ЄС спровокував значне зменшення прибутків угорських фермерів через зростання конкуренції від імпортних продуктів. Споживачі, користуючись можливістю купувати дешевшу імпортну продукцію, зменшили попит на місцеві товари, що призвело до збанкрутування деяких галузей, таких як виробництво цукру. Зокрема, сектор свинарства постраждав від збільшення імпорту, оскільки імпортні компанії мали значно нижчі витрати на виробництво. Дорожчі корми і вимоги щодо дотримання екологічних стандартів ЄС також ускладнили ситуацію для місцевих виробників. Навіть у секторі бджільництва, на якому Угорщина сподівалася отримати прибуток, справи не пішли за планом. Зняття обмежень на мед із країн, що не входять до ЄС, призвело до значного зменшення експорту угорського меду до Євросоюзу [28, с. 24].

Отже, у прибалтійських країнах і Угорщині вступ до Євросоюзу став причиною серйозних економічних викликів для сільського господарства, які

вимагають уважного аналізу та ефективних заходів управління, щоб забезпечити стійкий розвиток цих галузей у майбутньому.

Проблеми інноваційного розвитку підкреслюють важливість вивчення західного досвіду. Однак, просте копіювання цього досвіду не завжди призводить до успішних результатів. Будь-які інноваційні заходи, незалежно від того, чи вони запроваджуються державою чи державно-приватними структурами, мають свою специфіку, обумовлену національним контекстом: економічним, соціальним, правовим. Таким чином, модель інноваційного розвитку на різних рівнях може значно відрізнятися від моделей інших країн. Однак, глибоке розуміння західного досвіду може допомогти вченим та експертам знайти інструменти та методи інноваційної політики, які найбільш ефективно впроваджувати в умовах власної країни.

Таким чином, внаслідок вищесказаного, підкреслюємо, що адаптація інноваційних стратегій до особливостей національного контексту допоможе забезпечити більший успіх у реалізації інноваційних проектів та зміцненні конкурентоспроможності економіки. Отже, інтеграція західного досвіду з урахуванням національних особливостей може стати ключовим чинником у розвитку ефективної інноваційної політики.

2.3. Гармонізація внутрішнього законодавства країн ЦСЄ з нормативно-правовою базою євроінтеграції

Гармонізація внутрішнього законодавства країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) з нормативно-правовою базою євроінтеграції є одним із ключових завдань на шляху їхнього приєднання до Європейського Союзу (ЄС). Цей процес передбачає пристосування внутрішнього законодавства країн ЦСЄ до актів ЄС, таких як директиви, регламенти та інші нормативно-правові акти.

Гармонізація забезпечує вирівнювання правових стандартів між країнами ЄС та країнами-кандидатами і сприяє зближенню їхнього

законодавства з вимогами та стандартами Європейського Союзу. Цей процес може включати реформу законодавства, прийняття нових нормативно-правових актів, а також впровадження інституційних та організаційних змін для забезпечення ефективного виконання європейських стандартів.

Гармонізація внутрішнього законодавства з нормативно-правовою базою євроінтеграції є складним і довготривалим процесом, який вимагає значних зусиль та ресурсів з боку країн-кандидатів. Проте вона є необхідною умовою для успішного приєднання до ЄС та забезпечення ефективної інтеграції в європейський політичний та економічний простір [18, с. 64].

Реформи Європейського Союзу (ЄС), а також приєднання сімнадцяти нових країн-членів на рубежі XX і XXI століть, призвели до активізації та поширення застосування концепції «*acquis communautaire*» у внутрішній і зовнішній політиці ЄС. Це поняття охоплює набір законодавчих актів, норм, стандартів та принципів, які є спадщиною ЄС і обов'язкові для виконання країнами-членами. Інститути ЄС активно використовують поняття «*acquis communautaire*» під час реалізації зовнішньої політики, зокрема у контексті процесу прийому нових країн-членів. Це важливо для забезпечення відповідності нових членів європейським стандартам та нормам.

Однак, досі не існує єдиного підходу до уніфікованого тлумачення обсягу і змісту поняття «*acquis communautaire*» у правозастосовній практиці і науці права ЄС. Це може становити виклик для єдності і координації в діяльності ЄС та його країн-членів. Таким чином, потрібні подальші зусилля для уніфікації та уточнення тлумачення цього ключового поняття у європейському праві.

Останні п'ятдесят років на європейському континенті свідчать про запаморочливий процес глибокої політичної, економічної та правової інтеграції між країнами Європи. Цей епохальний шлях об'єднання країн європейського континенту унікальним чином відобразився в створенні Європейського Союзу (ЄС) на початку 90-х років минулого століття. ЄС, як

наднаціональна структура співробітництва та економічного і правового регулювання, визначає нові засади міжурядової взаємодії та встановлює принципи дії на європейському континенті [45, с. 49].

Процес європейської інтеграції породив безліч новаторських політичних, економічних та правових рішень, що визначили привабливість європейської моделі регіональної інтеграції для країн у всьому світі, включаючи Україну. У сфері права, ЄС став прикладом успішної функціонуючої наднаціональної правової системи, яка в рамках окремої регіональної міжнародної організації забезпечує ефективне функціонування та розвиток європейської спільноти. Унікальність правової системи ЄС виявляється у верховенстві та прямій дії її норм в країнах-членах ЄС, а також у наявності правових досягнень – «*acquis communautaire*», які зобов'язані виконувати як країни-члени ЄС, так і країни, які мають намір приєднатися до ЄС. Цей набір правових норм і стандартів став фундаментом спільних цінностей і нормативних засад, що об'єднують країни Європи та сприяють стабільності та розвитку регіону [42, с. 218].

У 1989-1991 роках у східноєвропейських державах відбувся значний розкол зі старим політичним та соціально-економічним порядком. Великий фрагмент цих суспільств відкинув соціалістичну ідеологію та правління, що було типовим для радянської системи, і спрямувався на шлях будівництва демократичних інститутів і правової держави. В цей період було закладено основи правової держави, політичного плюралізму та демократії, а також розпочато процес люстрації у державному апараті, правоохоронних структурах і судовій системі. Важливо відзначити, що західні країни надавали активну підтримку цим демократичним змінам. Це вплинуло на зміну зовнішньополітичного курсу багатьох країн регіону, які почали більш активно співпрацювати з Європейським Союзом та іншими міжнародними установами.

Прихильники інтеграції висловлювали переконання у необхідності поглиблення внутрішніх інтеграційних процесів Європейського Союзу. Вони

вважали, що більш інтегрований ЄС може ефективно допомагати новим демократичним державам у процесі їхнього переходу, а також стати ядром об'єднаної Європи. Такий рух, ймовірно, стимулював би економічні та політичні реформи в інших державах Європи та сприяв би зміцненню стабільності та процвітання регіону [38, с. 72].

Один із найважливіших моментів у процесі розширення Європейського Союзу на схід став саміт у Копенгагені, який відбувся 12–13 грудня 2002 року. Під час цього історичного заходу учасники прийняли остаточне рішення щодо приєднання східноєвропейських держав до ЄС. Угода про приєднання, укладена у межах Європейської Ради, була передана до Європейського Парламенту та офіційно підписана 16 квітня 2003 року в Афінах [34]. Це був важливий крок у напрямку європейської інтеграції та зміцнення взаємозв'язків між країнами регіону. Завершення процесів інтеграції держав-кандидатів відзначалося визнанням Європейською спільнотою успішного реформування правових інститутів колишніх держав соціалізму. Це означало прийняття загальнолюдських цінностей, демократизації суспільства та переходу до ринкової економіки [2, с. 63].

Для України європейська інтеграція означає не лише шлях до модернізації економіки та подолання технологічної відсталості, але й залучення іноземних інвестицій та новітніх технологій. Цей процес також сприяє створенню нових робочих місць, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і розширенню можливостей доступу до світових ринків, зокрема ринку ЄС. Україна активно працює над приведенням свого законодавства у відповідність з нормами та стандартами Європейського Союзу. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в 2014 році стало важливим кроком у цьому напрямку, а початок тимчасового застосування угоди з поглибленою та всеосяжною зоною вільної торгівлі в 2016 році став ще одним важливим досягненням у євроінтеграційному шляху країни [27].

Говорячи про фактори, що гальмують рух України до Європи, необхідно враховувати такі аспекти як повільність у проведенні економічних реформ та неспроможність провести ефективні економічні реформи та відсутність помітних результатів у внутрішніх соціально-економічних трансформаціях створюють значні перешкоди на шляху до європейської інтеграції. Без реформ Україна не зможе досягти необхідного рівня розвитку, який вимагається для членства в ЄС.

Надмірна корупція та економічна кримінальна протиправність є серйозними проблемами, що перешкоджають євроінтеграційним зусиллям України. Ці явища не лише підривають довіру інвесторів і підприємців, але й порушують законність, права та інтереси громадян, що протистоять європейським стандартам.

Відсутність єдиної позиції серед населення та державних інституцій України стосовно вступу до ЄС ускладнює процес євроінтеграції. Для успішного руху вперед необхідно домогтися консенсусу та широкої підтримки населення та політичних лідерів. Недостатність кваліфікованих кадрів у сфері європейської інтеграції, зокрема серед політичної еліти та державних службовців, ускладнює впровадження необхідних реформ та адаптацію до європейських стандартів. Ці фактори потребують комплексного підходу та системних заходів для їх вирішення. Важливою є наявність відповідальної та рішучої політичної волі для подолання цих викликів та відновлення та прискорення процесу євроінтеграції України [26].

Отже, інтеграційний процес України в Європейський Союз охоплює широкий спектр напрямків, кожен з яких відіграє важливу роль у підготовці країни до членства в ЄС. В рамках аналізу, який виконується в даній роботі, охарактеризуємо деякі аспекти.

Також, потрібно наголосити на важливості загальноєвропейської безпеки, адже участь у ЄС дозволить Україні активніше співпрацювати в сфері безпеки та оборони, спільно реагувати на виклики тероризму, кіберзагроз та інші загрози. Членство в ЄС вимагає від України зміцнення

демократичних інститутів, правової державності та реформування політичної системи. Стосовно ж фінансової складової, то Україна повинна забезпечити фінансову стабільність та ефективність управління бюджетними ресурсами з метою відповідності європейським стандартам. Необхідно гармонізувати систему соціального захисту та законодавство щодо праці з європейськими нормами [23, с. 102].

Розвиток культурних, освітніх та науково-технічних зв'язків сприяє обміну знаннями та інноваціями. Україна активно співпрацює з регіональними партнерами для розвитку спільних проєктів та ініціатив. Кожен з вказаних напрямків вимагає комплексного та системного підходу для ефективної реалізації, але разом вони сприятимуть розвитку України та підготовці її до членства в ЄС [29, с. 24].

Таким чином, підкреслюючи означені аспекти, акцентуємо увагу, що процес гармонізації включає реформування та адаптацію національного законодавства, прийняття нових нормативних актів, а також розвиток відповідної інституційної та адміністративної інфраструктури для забезпечення виконання стандартів ЄС. Крім того, важливою складовою гармонізації є підготовка адміністративних та правових кадрів для забезпечення ефективної реалізації та застосування нового законодавства. Цей процес є складним і довготривалим, оскільки вимагає значних зусиль і ресурсів з боку країн ЦСЄ, але він є необхідним для успішної інтеграції в європейський простір та забезпечення співпраці з іншими країнами ЄС на рівних умовах.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРАЇН ЦСЄ ПІСЛЯ ВСТУПУ ДО ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

3.1. **Грошово-кредитна політика країн ЦСЄ та перспективи розвитку економіки**

Згідно з відомим фактом, країни Центральної та Східної Європи, які стали членами Європейського союзу, рано чи пізно мають впровадити в себе єдину європейську валюту. Проте, період, протягом якого вони можуть залишити свої національні валюти, практично не обмежений. Формально цей період триває до моменту, коли країни не відповідають умовам членства в Економічному та Валютному Союзі – Маастрихтським критеріям, а також не перебувають принаймні два роки як члени Європейського Механізму Валютних Курсів – II. Це означає, що країни на практиці можуть тимчасово відкласти впровадження євро або намагатися прискорити цей процес. У наш час в зону євро уже ввійшли чотири країни регіону – Словенія, Словаччина, Естонія та Латвія. Однак ключове питання полягає в тому, наскільки вигідним є вступ країн Центральної та Східної Європи до зони євро [13, с. 302].

Перед глобальною економічною та фінансовою кризою 2007–2009 років регіональні країни розділилися на дві основні групи. Одна з груп країн вирішила забезпечити стабільність своїх валютних курсів відносно євро, вживаючи різних підходів: або шляхом встановлення режиму валютного управління, як це було на той момент в Естонії, Болгарії, Литві, або шляхом встановлення вузьких меж коливань валютного курсу, як це було в разі Латвії та Хорватії (остання наразі є членом ЄС). Інша група країн віддали перевагу режиму інфляційного націлення, тобто акцентували увагу на національній грошово-кредитній політиці. Ці країни включають Польщу, Чехію, Угорщину, Словенію (яка перейшла на євро незадовго до кризи 2007 року), Словаччину (яка приєдналася до євро під час кризи 2009 року) та Румунію.

У цьому контексті виникає розумне питання про ефективність обох типів режимів грошово-кредитної політики. Аналіз показує, що протягом періоду перед кризою (з 2000 по 2007 рік) країни Центральної та Східної Європи з жорстко фіксованими валютними курсами в цілому демонстрували трохи вищі темпи економічного зростання і, дивно, трохи менші темпи інфляції. Це особливо цікаво, оскільки країни, що застосовують режим інфляційного націлення, мають тенденцію демонструвати меншу інфляцію [15, с. 154].

Проте в країнах з жорстко фіксованими валютними курсами спостерігалися вищі значення транскордонних потоків капіталу щодо ВВП. Цей останній фактор під час глобальної економічної кризи відіграв свою негативну роль. Найбільше від цього постраждали країни Балтії, які демонстрували максимальні значення припливу капіталу, а також Угорщина, яка також опинилася в числі найбільш проблемних країн. У той час як країни, які досить збалансовано брали участь у міжнародному русі капіталу, наприклад, Польща або Чехія, пройшли через кризу зі суттєво меншими втратами.

Отже, неможливо надати однозначну відповідь на питання щодо ефективності режимів грошово-кредитної політики в країнах ЦСЄ. Можна лише сказати, що, можливо, у періоди економічного добробуту фіксований курс може бути кращим варіантом, але у складних економічних умовах він може стати не вигідним.

Важливо відзначити те, як розвивалися події під час кризи, особливо з урахуванням продовження розширення зони євро. Словенія, що перейшла на євро у 2007 році та на той момент залучала значні обсяги спекулятивного іноземного капіталу, виявилася серед країн, які суттєво постраждали від кризи. У той же час, Словаччина, що приєдналася до євросони безпосередньо під час кризи, може викликати зацікавленість, оскільки країна вже була членом Європейського Союзу протягом певного часу. Словаччина обрала шлях незалежної грошово-кредитної політики і змогла подолати кризу менш

болісно. У той час, коли реальний ВВП Словенії в 2008–2009 роках знизився на 4,8%, у Словаччині він зріс на 0,5% [18, с. 63].

Наступна країна, яка стала членом ЄС, Естонія, здійснила цей крок у розпал європейської боргової кризи, з 1 січня 2011 року. Важливо відзначити, що перехід на євро під час кризи може бути пов'язаний з додатковими витратами, оскільки країна, яка здійснює такий перехід, не може повною мірою скористатися інструментами бюджетно-податкової політики для стимулювання економіки. Наприклад, Естонія, після послаблення бюджетно-податкової політики у 2008–2009 роках, знову затвердила її у 2010 році, досягнувши бюджетного профіциту.

Словаччина, у свою чергу, зменшила бюджетний дефіцит у 2008 році перед вступом до єврозони, але вже після переходу на єдину валюту значно послабила бюджетно-податкову політику. Дефіцит бюджету становив 6,9% у 2009 році та 6,5% у 2010 році, і лише у 2012 році він повернувся до рамок Маастрихтських критеріїв. Проте, для Естонії в цілому ситуація в 2010–2012 роках виглядала відносно благополучно. Країна переживала відновне зростання при потоку іноземного капіталу, але вже в 2013 році темпи зростання різко сповільнилися. Латвія також зробила економічні зусилля, щоб відповісти Маастрихтським критеріям. Після різкого зниження дефіциту бюджету у 2012–2013 роках спостерігалось сповільнення темпів економічного зростання [17, с. 321].

На сьогоднішній день, наша думка щодо переходу на євро є наступною: ситуація майже така ж, як і перед кризою. Група країн, що залишилися з жорсткою фіксацією валютного курсу (такі, як Литва, Болгарія та Хорватія), зацікавлена у якнайшвидшому приєднанні до єврозони, щоб отримати з цього пов'язані переваги, такі як приплив іноземного капіталу, без довготривалих додаткових витрат.

З іншого боку, країни, де національна грошово-кредитна політика виявилася вдалою (наприклад, Польща, Чехія), ймовірно, не поспішатимуть з переходом на єдину валюту, зважаючи на досвід країн, які не є членами

еврозони, таких як Швеція та Данія. Країни, які перебувають у проміжному положенні, проводять незалежну грошово-кредитну політику, але не так ефективно (наприклад, Румунія, Угорщина). Вони мають вибір між поліпшенням своєї грошово-кредитної політики або приєднанням до єврозони. У випадку Угорщини цей вибір уже обмежений, оскільки вона єдиний член країн Центральної та Східної Європи, яка перевищила Маастрихтський критерій за державним боргом.

Важливо зазначити, що перевищення ліміту державного боргу в окремі роки не є таким критичним, оскільки подальше виконання Маастрихтського критерію за боргом дозволяє тимчасово повернутися на стабільну траєкторію до приєднання до єврозони. Для Угорщини це означає потребу в поверненні до сталого рівня державного боргу [16, с. 307].

Отже, на сьогоднішній день більшість країн Центральної та Східної Європи зберігає принаймні можливість вибору режиму регулювання грошово-кредитної сфери на національному рівні. Це відображає стремлення країн до збереження своєї економічної автономії та пристосування до внутрішніх та зовнішніх економічних викликів.

Проте, ефективність такого вибору поки що підтвердилася лише для обмеженого кола країн. У найближчій перспективі очікується активізація дій Литви та Болгарії щодо переходу на євро. Це може стати важливим кроком для цих країн у зміцненні їх економічної стабільності та забезпеченні більшої інтеграції в європейський економічний простір. Один з ключових методологічних принципів успішного інтеграційного співробітництва полягає у дотриманні принципу поетапного послідовного просування від нижчих до більш високих стадій інтеграції, виражених у відповідних організаційно-правових формах: від митного союзу до економічного, а відтак і валютного союзу. Цей принцип сприяє систематичному зближенню країн з загальними стандартами та підвищує їх взаємозалежність, що сприяє стабільності та розвитку регіональних економічних систем.

Однак, на жаль, досвід Євросоюзу свідчить про те, що навіть у керівництва органів інтеграції, яке відоме методологічною послідовністю, часто виникає спокуса прискорити процес економічної інтеграції, вживаючи заходів, що можуть бути передчасними або невиправдано уніфікованими, зокрема у сфері валютної та курсової політики.

Проблематика, пов'язана з проведенням цих політик, традиційно займає центральне місце у регіональних інтеграційних проектах. Із самого початку реалізації таких базових угод часто виникають затримки та труднощі. Ця тенденція стає особливо актуальною у контексті сучасних викликів та потреб. Інтеграційні проекти стикаються з різними економічними, фінансовими та політичними складнощами, які вимагають уваги та швидких рішень.

Однак необхідно усвідомлювати, що спрощення або передчасне впровадження уніфікованих політик може призвести до небажаних наслідків та порушити рівновагу в системі. Тому важливо забезпечити, щоб рішення щодо валютної та курсової політики були обґрунтованими, враховуючи всі можливі наслідки та інтереси всіх учасників інтеграційного процесу. Дієве управління цими аспектами вимагає обережності, консультацій та компромісів для забезпечення стабільності та розвитку регіональних економічних систем. Часто це пов'язано з різноманітністю у рівні розвитку економік країн-учасниць, різними інтересами та перспективами кожної країни. Крім того, управління такими складними процесами може виявитися складним завданням, особливо в умовах надмірної політичної складності та економічних коливань [9, с. 196].

Такі затримки можуть виникати й через труднощі у вирішенні складних питань, пов'язаних із забезпеченням фінансової стабільності та узгодженням макроекономічних політик країн. Важливою є не лише сама швидкість руху до інтеграції, але й здатність забезпечити необхідний рівень конвергенції та готовність країн до спільного регулювання фінансових питань. Тому важливо

зберігати баланс між прискоренням інтеграції та забезпеченням її стабільності та ефективності.

Країни Центральної та Східної Європи вважаються ринками зі швидким розвитком, і цей регіон часто розглядається як зона з великим потенціалом для інвестування. Тут зосереджені нові члени Європейського Союзу, такі як Угорщина, Чехія, Польща, Словаччина, Болгарія, Румунія, а також країни Співдружності Незалежних Держав, зокрема Україна, Білорусь, Росія, Молдова та інші. Внаслідок світової фінансово-економічної кризи, фінансові сектори країн регіону стали особливо привабливими для іноземних інвесторів, які шукають «тиху гавань» для надійного розміщення свого капіталу. З іншого боку, великі транснаціональні банки, змушені зосередити увагу на забезпеченні власної фінансової стійкості, мають обмежені можливості для придбання бізнесу в нових країнах та інвестування у розвиток міжнародних мереж. Ці обмеження створюють певні виклики для економічного розвитку та залучення інвестицій в регіоні.

Однією з найважливіших тенденцій у сучасному світі є спостережне скорочення експансії іноземного банківського капіталу в країнах Центральної та Східної Європи. Це скорочення фінансування зумовлене фінансово-економічною кризою та погіршенням фінансового становища нових країн, що увійшли до зони євро.

У 2011 році іноземні банки зменшили фінансування країн Центральної, Східної та Південно-Східної Європи на 6,5%. Наприклад, банк Raiffeisen у серпні 2013 року оголосив про свій намір зосередити зусилля на розвитку бізнесу переважно у шести країнах: Росії, Польщі, Чехії, Словаччині, Румунії та Австрії. Щодо інших країн, планується обмеження присутності банку, а в деяких випадках навіть повне припинення бізнесу (імовірно, це стосується Словенії та Угорщини). Ця тенденція свідчить про зміни в географії фінансового сектору та розподілі капіталу у регіоні. Це може мати значний вплив на економічну стабільність та розвиток країн Центральної та Східної Європи [2, с. 7].

У контексті експансії банків Центральної та Східної Європи за межі національних границь, ця тенденція наразі проявляється досить слабо. Хоча деякі приклади показують, що деякі банки розширюють свою діяльність на транснаціональні ринки. Наприклад, угорський банк OTP Bank, що є кредитним інститутом регіонального значення, успішно присутній у восьми країнах Центральної та Східної Європи. Його стратегія розвитку спрямована на зміцнення позицій у регіоні та розширення впливу на міжнародному ринку.

Також слід згадати чеський Home Credit Group, який активно працює у п'яти країнах Центральної та Східної Європи, а також у п'яти країнах Азії. Цей фінансовий конгломерат, в основному власність найбагатшого громадянина Чеської республіки Петера Келлнера, демонструє успішну стратегію розширення на різні ринки, яка базується на гнучкості, інноваціях та адаптації до місцевих умов. Хоча ці приклади свідчать про певну активність у розвитку міжнародної присутності банків Центральної та Східної Європи, ця тенденція все ще залишається досить обмеженою порівняно з іншими регіонами світу. Ці тенденції свідчать про складну динаміку банківського сектору в регіоні, де зустрічаються впливи економічних криз, регулятивних змін та конкурентної боротьби. Банківські інституції стикаються з викликами і оптимізацією свого портфеля активів, спрямовуючи увагу на найбільш перспективні ринки та галузі діяльності [12, с. 218].

Ця ситуація відображає складні аспекти банківської системи країн Центральної та Східної Європи, зокрема країн-членів Європейського Союзу, де іноземний капітал відіграє вирішальну роль у структурі власності та джерелах фінансування. Приблизно 80% банківського ринку у цих країнах контролюється банками, у яких іноземні організації володіють понад 25% капіталу та є найбільшими акціонерами.

Варто відзначити, що ці банки часто залежать від зовнішнього фінансування. Наприклад, в Чехії банки з іноземним капіталом переважають,

проте їхні операції фінансуються в основному за рахунок місцевих джерел, зокрема за рахунок залучення депозитів. Це дозволяє цим банкам зменшити вразливість у випадку несподіваного зупинення зовнішнього фінансування з боку материнської компанії. Банківська експансія з цих регіонів не обмежується лише країнами Центральної та Східної Європи. Деякі банки також виходять за межі національних кордонів у своїх стратегічних планах розвитку, хоча поточна фінансова криза ставить певні обмеження на ці процеси.

Таким чином, підкреслюємо, що грошово-кредитна політика країн Центральної та Східної Європи (ЦСЕ) є ключовим елементом їхньої економічної стратегії та має важливий вплив на їхні перспективи розвитку економіки. Ці країни зазвичай зосереджуються на забезпеченні стабільності цін, сприянні економічному зростанню та підтримці фінансової стабільності. Внаслідок вищесказаного, підкреслюємо, що у багатьох країнах ЦСЕ, особливо тих, які стали членами Європейського союзу, грошово-кредитна політика здебільшого віддана впливу з боку Європейського центрального банку (ЄЦБ) та зобов'язанням щодо дотримання маастрихтських критеріїв щодо інфляції, боргового та бюджетного дефіцитів. Ці країни повинні дотримуватися строгих монетарних політичних умов для забезпечення стабільності в рамках ЄС.

3.2. Економічні перспективи України у разі подальшої європейської інтеграції

Проблеми позиціонування господарського комплексу України в умовах наростаючих процесів інтеграції в Європі є предметом жвавих дискусій, особливо в контексті можливого створення Зони вільної торгівлі (далі ЗВТ) з Європейським союзом.

Фундаментальною метою угоди про ЗВТ проголошено зростання торгівлі та інвестиційних потоків між ЄС та Україною шляхом лібералізації

торгівлі та гармонізації регуляторного середовища. Однак реалізація можливостей та зниження загроз для окремих галузей залежатимуть від специфіки угоди.

Після вступу України до Світової організації торгівлі (далі СОТ) значна частина українських сільськогосподарських товаровиробників та переробників втратила конкурентні позиції на внутрішньому ринку. Це в значній мірі стало наслідком жорстких умов, встановлених СОТ для сільського господарства України. Варто підкреслити, що ці умови стали відомі виробникам та експертам лише після вступу України до СОТ. Такі реалії підкреслюють необхідність уважного аналізу та обговорення умов міжнародних угод, що підписуються країною, та врахування їхнього впливу на різні сектори економіки. Важливо забезпечити баланс між здійсненням реформ, необхідних для інтеграції з європейськими партнерами, та захистом національних інтересів та промисловості [19, с. 111].

Характерна особливість полягає у несиметричності відносин між потенційними партнерами угоди про ЗВТ у сфері сільського господарства. Ця несиметричність відображається в кількох аспектах. По-перше, високий рівень підтримки сільського господарства в Європейському союзі (ЄС), порівняно з низьким рівнем в Україні, створює підвищені ризики для українських сільськогосподарських виробників в разі встановлення ЗВТ між ЄС та Україною. Така ситуація може стати перешкодою для розвитку сільського господарства в Україні та вплинути на її конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

По-друге, існує несиметричність у торговельних режимах, зокрема у рівнях тарифного захисту сільського господарства. У ЄС середній «пов'язаний» тариф на імпорту продуктів сільського господарства є вищим порівняно з тарифами в Україні. Це створює нерівноправні умови для сільськогосподарських виробників обох країн і може вплинути на їхню конкурентоспроможність на міжнародних ринках [20, с. 354].

Крім того, у ЄС існує практика застосування тарифних квот на окремі сільськогосподарські продукти, що може обмежувати доступ українських виробників на ці ринки. У цьому контексті важливо розробити стратегії, спрямовані на захист інтересів українських сільськогосподарських виробників, зокрема шляхом розвитку ефективної підтримки сектору, гармонізації регуляторного середовища та пошуку нових ринків збуту для українських сільськогосподарських товарів.

Для імпорту в рамках тарифних квот застосовуються імпортні ліцензії, що створює додаткові нетарифні бар'єри для українського агропродовольчого експорту. Україна використовує лише деякі тарифні квоти, наприклад, на цукрову тростину, але навіть у цьому випадку імпортний тариф становить значну перешкоду, перевищуючи 50% залишкового обсягу квоти. Несприятлива ситуація для українських виробників поглиблюється через вищий рівень нетарифного захисту в ЄС порівняно з Україною [24, с. 155].

Технічні бар'єри у торгівлі, зокрема, стандарти пакування, маркування та методи переробки, є значними перешкодами для вступу українських продуктів на європейський ринок. Ці заходи спрямовані на захист інтересів місцевих виробників та споживачів, але вони можуть ускладнювати доступ українських товарів на цей ринок. Одним із найважливіших аспектів є санітарні та фітосанітарні заходи, що встановлені ЄС. Їх рівень захисту є одним з найвищих у світі і суттєво вищим, ніж в Україні. Ці заходи стосуються безпеки продуктів харчування від початкових етапів виробництва до моменту виходу на ринок, включаючи здоров'я рослин і тварин, маркування та благополуччя тварин. Це важливий аспект, який потребує від українських виробників відповідності з міжнародними стандартами безпеки продуктів харчування для успішного входу на ринки ЄС [14, с. 296].

У рамках Європейського Союзу існують високі стандарти щодо введення на ринок продуктів тваринного походження. Наприклад, ввезення м'яса тварин, які були відгодовані за допомогою гормонів росту, а також м'яса, що пройшло механічну обробку, заборонено. Також встановлено

заборону на використання спеціальних матеріалів, які можуть збільшувати ризик передачі трансмісійних губчастих енцефалопатій. У ЄС існують строгі норми щодо використання антимікробних препаратів у вирощуванні тварин. Такі препарати заборонено для застосування в продукції тваринного походження. Україна, до вступу до СОТ, не мала таких обмежень щодо використання антибіотиків та гормонів росту при відгодівлі худоби. Однак, з вступом України до СОТ імпорту м'яса, виробленого з використанням гормонів росту, було скасовано відповідно до вимог ЄС.

Також слід зазначити, що м'ясо механічної обробки, яке складається з м'ясо-кісткових залишків, ввозиться в Україну і використовується як дешева сировина для м'ясопереробної промисловості. Це може створювати проблеми з якістю продуктів і викликати обговорення щодо ефективності контролю якості та безпеки таких продуктів на внутрішньому ринку [43, с. 66].

Посилені вимоги законодавства Європейського Союзу (ЄС) щодо максимального вмісту залишків пестицидів створюють додаткові виклики для експортерів сільськогосподарської продукції з України.. Україна зобов'язалася не використовувати експортні субсидії на продукцію сільського господарства, що відрізняється від практики ЄС, який активно використовує такі субсидії для підтримки своїх сільськогосподарських виробників на зовнішніх ринках.

Особливо важливою стала ця підтримка в умовах економічної кризи, коли ЄС відновив використання експортних субсидій на молоко та молочні продукти. Україна, як новий член СОТ, не має права використовувати спеціальні заходи захисту (СЗМ) для захисту своїх виробників. Це ставить українських виробників у важке положення, оскільки вони змушені конкурувати на світових ринках з країнами, які мають значну підтримку від своїх урядів, зокрема у вигляді субсидій для сільського господарства.

Базові національні інтереси та геополітичні пріоритети не лише визначають курс зовнішньої політики України, але й становлять фундамент

для формування стратегічних завдань та цілей, що мають ключове значення для майбутнього держави [19, с. 112].

На даний момент найважливішим національним інтересом та головним геополітичним пріоритетом України є її постійний розвиток як незалежної та суверенної держави, з урахуванням збереження та захисту національних цінностей, соціально-культурної ідентичності, а також забезпечення економічної стійкості та політичної незалежності. Втілення цих базових національних інтересів стає важливим передумовою для забезпечення безпеки, добробуту, а також соціального і культурного прогресу всіх громадян України. Посилення державного суверенітету в контексті зовнішньої політики передбачає повноцінне участь нашої держави в міжнародному співтоваристві як активного учасника геополітичних процесів. Це можливо лише за умови розвитку конструктивного діалогу з іншими країнами на основі взаємовигідної співпраці, поваги до міжнародного права, а також визнання сутності наших національних інтересів.

Україна, прагнучи забезпечити свій геополітичний курс, не може не враховувати значення та вплив Європейського Союзу (ЄС) у сучасному світі. Європейський Союз виступає активним актором на геополітичній арені, і його об'єднання є однією з найбільш значних подій ХХ століття. Історично масштабна і глибока інтеграція ЄС створила потужний геополітичний центр, який впливає на події та процеси у світовій політиці.

Отже, звертаємо увагу, що майбутнє європейського проекту та його роль у світовій політиці перш за все залежить від ефективності співпраці з країнами та регіонами, які безпосередньо межують з Євросоюзом. Саме тому співпраця між Україною та ЄС має велике значення як для України, так і для Європейського Союзу.

Основним завданням України є повернення до європейського цивілізаційного простору, з якого вона відійшла в минулому через історичні обставини. Здійснення євроінтеграційних процесів є ключовим для України, оскільки це не лише дозволить їй зміцнити свою демократію та правовий

порядок, але й сприятиме розвитку економіки та підвищенню життєвого рівня громадян. Паралельно з цим Україна не повинна зосереджуватися лише на європейському векторі. Важливо підтримувати дружні, партнерські відносини з Росією та країнами СНД, поглиблювати стратегічне партнерство з США, а також розвивати економічні зв'язки з країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону [33, с. 183].

Активізація євроінтеграційних процесів є однак лише одним з напрямів української зовнішньої політики. Участь в Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ОЧЕС) та розвиток співпраці в рамках ГУАМ також мають велике значення для України. Враховуючи вищезазначені фактори, важливо підкреслити, що євроінтеграція залишається основним пріоритетом української зовнішньої політики на сучасному етапі, оскільки це відповідає національним інтересам України та сприяє її інтеграції в світовий політичний та економічний контекст.

На сьогоднішній день, співробітництво між Україною та Європейським Союзом охоплює широкий спектр напрямків, що включає такі важливі сфери як енергетика, торгівля та інвестиції, юстиція та внутрішні справи, наближення законодавства України до європейського, охорона навколишнього середовища, транспортна сфера, транскордонне співробітництво, а також співпраця у сфері науки, технологій та космосу.

Ці напрямки співробітництва не лише сприяють розвитку України, але й відкривають нові можливості для поглиблення взаємовигідних відносин між Україною та ЄС. Важливо підкреслити, що діючою правовою основою відносин між Україною та ЄС є Угода про приєднання України до Економічного союзу на правах асоційованого члена, яка була укладена в 1994 році. Ця Угода стала ключовим інструментом для розвитку співпраці між сторонами у багатьох сферах, включаючи політичні, торговельно-економічні та гуманітарні питання [34].

Таким чином, звертаючи увагу на головні аспекти, що аналізуються в даній роботі, відзначимо наступне. Потреба в розробці інтеграційної стратегії

України виникла з метою відповідати вимогам сучасної світової економічної і політичної системи, а також знайти додаткові засоби для протидії загрозам у сфері міжнародної безпеки. Україна, маючи специфічне геополітичне положення та історію тривалого співробітництва з європейськими країнами, проявляє зацікавленість у активній участі в інтеграційних процесах на європейському континенті.

Саме тому на сьогодні європейська інтеграція офіційно оголошена ключовим пріоритетом зовнішньої політики України. Для України європейська інтеграція представляє собою шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників і виходу на світові ринки.

3.3. Перспективи євроатлантичної інтеграції України з точки зору соціально-політичної, культурної та воєнної складових

Основними сферами співпраці між Україною та ЄС є енергетика, торгівля та інвестиції, юстиція та внутрішні справи, гармонізація законодавства України з законодавством Євросоюзу, охорона навколишнього середовища, транспорт, транскордонне співробітництво, співпраця у науці, технологіях та космосі. Важливим аспектом у двосторонніх відносинах є також лібералізація візового режиму.

У квітні 2013 року Європарламент схвалив посилену Угоду про лібералізацію візового режиму. Відповідно до результатів експертного аналізу можна зазначити, що існують певні перешкоди на шляху подальшого зближення України та ЄС. По-перше, це низький рівень інформованості громадян про перспективи членства України в ЄС; населення України має нижчий рівень інформованості щодо питань, пов'язаних з Україною та ЄС. По-друге, існують сумніви щодо того, чи принесе європейська інтеграція користь всьому населенню України. За думкою 26% експертів, інтеграція

України в ЄС переважно вигідна для країн-членів ЄС, які прагнуть збільшити свій геополітичний вплив та використовувати ресурси України у своїх інтересах. По-третє, проблемою є замкненість України між вимогами Європейського Союзу та Росії [43, с. 105].

Основним недоліком співпраці України з ЄС, як вбачають експерти, є висока ймовірність погіршення стосунків з Росією. Більшість експертів (53%) вважають, що зближення України з Митним Союзом може обмежити її суверенітет, підірвати зовнішньоекономічну діяльність та унеможливити співпрацю України з ЄС.

Крім того, серед населення поширена тривога щодо конкурентоспроможності українських товарів на європейському ринку та масова еміграція робочої сили. За думкою 24% експертів, поглиблення співпраці з ЄС може призвести до високої конкуренції на ринку ЄС, що загрожує українським виробникам, та збільшення відтоку кваліфікованих кадрів за кордон. Додатково, на сьогоднішній день проблема вибіркового правосуддя та корупції є основними викликами для розвитку відносин Україна-ЄС.

Більшість експертів (41%) вважають, що ці проблеми можуть негативно вплинути на відносини, хоча ЄС не відверне Україну, але зосередить увагу на інших важливих аспектах співпраці. Тільки 2% експертів вважають, що Україна вирішить ці проблеми в найближчому майбутньому. Також 24% експертів відзначають, що боротьба з корупцією та організованою кримінальною протиправністю стане важкою завданням для України [44, с. 123].

Членство України в Європейському Союзі відкриває перед країною широкі перспективи. Більшість експертів, опитаних щодо можливих позитивних зрушень, які можуть відбутися внаслідок вступу України в ЄС, вказали на такі важливі аспекти, як можливість вільного переміщення, наукова співпраця (зокрема, гранти та стипендіальні програми) і захист прав людини. Зокрема, серед найбільш необхідних напрямів фінансування

проектів, які будуть реалізовані українськими організаціями з підтримкою ЄС, визначено проекти, спрямовані на збільшення впливу громадянського суспільства на якість життя людей та їхнє підвищення до європейських стандартів. Також акцентується на захисті прав людини, зокрема, у випадку недобросовісних судових рішень та насильства у пенітенціарних установах, а також на підтримці соціально незахищених сімей та дітей. За думкою експертів, інтеграція до ЄС може сприяти вирішенню питання енергетичної безпеки на користь України. Більшість опитаних експертів вважають, що це надасть можливість Україні отримати доступ до енергетичних ресурсів за прийнятними для неї європейськими цінами.

Надзвичайно важливим є також питання енергетичної безпеки, яке, за даними опитування, більшість громадян вважає, що може бути вирішене саме завдяки інтеграції України в ЄС. Головними напрямками співпраці України з ЄС експерти визнали торгівлю та інвестиції, які є невід'ємною частиною інтеграційного процесу. Також зазначено важливість сфери енергетики та транскордонного співробітництва у партнерстві з Європейським Союзом.

Сфера енергетики та транскордонне співробітництво стають ключовими аспектами у взаємодії між Україною та Європейським Союзом. Завдяки проведеному опитуванню стало очевидним, що вже існують передумови, які є важливими для подальшого розвитку відносин між обома сторонами. Серед цих передумов можна виділити наступні: Підтримка євроінтеграції України з боку політичних сил, які віддані цій ідеї. За думкою більшості респондентів, партії, такі як ВО «Батьківщина» та партія «Удар» під керівництвом Віталія Кличка, активно підтримують процес євроінтеграції [38, с. 77].

Допомога з боку країн Європейського Союзу у здійсненні євроінтеграційних процесів. Згідно з відповідями респондентів, Польща вважається найбільш активним партнером, що надає допомогу Україні у впровадженні європейських стандартів. Експерти також підкреслюють

важливість підтримки з боку Німеччини. Зацікавленість різних верств населення в євроінтеграції.

За даними різного роду опитувань, провладні кола, бізнес-еліта та опозиція виявили найбільший інтерес у процесі євроінтеграції України. Готовність України до позитивних змін у процесі лібералізації візового режиму. Багато експертів підкреслюють, що спрощення візового режиму є ключовим для швидкого продовження євроінтеграційних процесів. Ці передумови свідчать про потенціал для глибшої та продуктивнішої співпраці між Україною та ЄС в майбутньому [32, с. 134].

Отже, підкреслюємо, що перспективи євроатлантичної інтеграції України з точки зору соціально-політичної, культурної та воєнної складових можуть бути розглянуті з кількох ключових аспектів. По-перше, це соціально-політична складова. Мається на увазі, що євроатлантична інтеграція може сприяти консолідації суспільства, створенню стійких демократичних інституцій та зміцненню правової держави. Вона також може сприяти зростанню політичної стабільності, забезпечуючи країні механізми захисту прав та інтересів громадян. Інтеграція в євроатлантичні структури може допомогти у зближенні політичної культури України з європейськими стандартами.

По-друге, це культурна складова. Відомо, що євроатлантична інтеграція може сприяти розвитку культурного обміну та взаєморозуміння між Україною та країнами Європейського Союзу. За допомогою програм культурного обміну та співпраці в галузі мистецтва, освіти та науки може відбутися взаємне збагачення культурних та освітніх просторів.

Отже, розглядаючи та аналізуючи вищевказані дані, інтеграція до Євросоюзу для європейських країн означає не лише рух держави до стандартів реальної, діючої демократії та цивілізованого, соціально орієнтованого ринкового господарства, але й визначається швидкістю прогресу у відносинах, яка повністю залежить від зусиль самої держави та конкретних досягнень у виконанні зобов'язань щодо спільних цінностей. У

цьому контексті органи державної влади повинні врахувати всі зобов'язання, що взяла на себе держава перед ЄС, та розробити ефективну зовнішньоекономічну політику, впровадити її у життя, а лише після цього розраховувати на досягнення бажаних результатів. Особливу увагу заслуговує досвід Чехії, яка успішно завершила перехід до відкритої ринкової економіки [11, с. 150].

У 2007 році керівництвом Банку було ухвалено рішення про завершення роботи в країні. Згідно з фінальною доповіддю ЄБРР щодо Чехії, структура економіки безпосередньо наблизилася до розвинених країн, застосовуються відповідні стандарти на ринку, в інституційній сфері, управлінні та іншій. Таким чином, з 2008 року ЄБРР не здійснює нових інвестиційних операцій у країні. Цей приклад підтверджує, що ефективне виконання реформ та адаптація до європейських стандартів можуть вести до успішного інтегрування у європейський простір.

Не менш важливою є воєнна складова, адже інтеграція в структури НАТО може забезпечити Україні безпеку та захист від зовнішніх загроз, сприяючи модернізації та підвищенню ефективності Збройних Сил України. Участь в миротворчих місіях та спільних військових навчаннях може сприяти підвищенню професійного рівня українських військових та укріпленню міжнародного партнерства. Загалом, євроатлантична інтеграція України має потенціал позитивно вплинути на соціально-політичну, культурну та воєнну сфери країни, сприяючи її стабільності, розвитку та безпеці [26, с. 125].

Таким чином, в рамках обраної теми і проведеного аналізу важливо визначити, що подані в доповіді сценарії мають своє місце в обговоренні можливого розвитку подій. Розглядаючи різні можливі шляхи розвитку, ми враховуємо різноманітні перспективи та виклики, з якими стикається Україна на шляху до євроатлантичної інтеграції.

Проте, ми підкреслюємо, що маємо віру в те, що Україні вдасться у недалекому майбутньому стати повноцінною європейською державою. Цей перехід є важливим етапом у розвитку країни, який вимагає не лише

політичної волі, але й комплексного підходу та активної участі всіх галузей суспільства [20, с. 357].

Таким чином, існує переконання, що Україна може успішно модернізувати свою економіку та привести законодавчий, соціальний і політичний сектори до європейських стандартів. Це передбачає впровадження сучасних технологій, підвищення ефективності управління, зміцнення правової системи та гарантування прав людини та громадянських свобод. Основними напрямками такого розвитку є збільшення конкурентоспроможності економіки, розвиток інфраструктури, залучення іноземних інвестицій, модернізація освіти та науки, а також реформи у сферах правосуддя та боротьби з корупцією. Це дозволить Україні зайняти своє гідне місце серед європейських держав і забезпечити стабільний та процвітаючий майбутній для всіх її громадян.

Ми віримо в потенціал України та впевнені, що за наявності належної вольової та політичної визначеності, а також підтримки соціальних та економічних реформ, країна зможе здійснити успішний перехід до європейської моделі розвитку.

ВИСНОВКИ

При написанні роботи у відповідності до мети дослідження та поставлених завдань було сформульовано наступні висновки.

На рубежі XXI століття вступ до Європейського Союзу (ЄС) став стратегічним пріоритетом для багатьох країн Центральної та Східної Європи, що відбивало загальну тенденцію до регіональної інтеграції як важливого інструменту забезпечення стабільності, безпеки та економічного зростання. Понад двадцять років досвіду інтеграції цих країн до ЄС демонструють, що процес не був позбавлений проблем і викликів, а деякі очікування не виправдалися. Втім, це підкреслює складність і довгостроковість процесу інтеграції, важливість урахування геополітичних і економічних змін, а також необхідність фокусу на спільних проблемах і ефективних рішеннях для регіональної стабільності. ЄС, як один із найбільш динамічних прикладів регіональної інтеграції, постійно адаптує свої цілі, завдання та механізми відповідно до сучасних викликів, сприяючи трансформації відносин між країнами від конфліктів до співпраці та партнерства. Особливу увагу слід звернути на правовий аспект інтеграції, що включає формування єдиної правової системи, забезпечуючи стабільність та прозорість в діяльності ЄС та його держав-членів. Загалом, інтеграція в ЄС демонструє важливість розробки та впровадження ефективних стратегій для досягнення спільних цілей, а також підкреслює значення адаптації до змінювального міжнародного контексту.

У сучасному світі, що динамічно змінюється, злиття та поглинання між великими компаніями стають дедалі частішими, охоплюючи різноманітні галузі, від авіаційної індустрії до високотехнологічних секторів та фінансових установ. Цей процес веде до створення глобальних підприємств-гігантів, що зміцнюють свої позиції на світовому ринку через об'єднання ресурсів, технологій та експертизи. Використання злиття та поглинання як стратегічного інструменту дозволяє компаніям реалізовувати

інноваційні проекти, зміцнюючи свою конкурентоспроможність. Тенденції злиття та поглинання варіюються в різних регіонах, з особливостями для кожного, від США до Європи, вказуючи на постійну динаміку в світовій економіці та різноманітність стратегій зростання компаній. Зрештою, ці глобальні корпоративні процеси сприяють не лише розширенню бізнесу, але й інтеграції глобального економічного простору, створюючи нові виклики та можливості для розвитку індустрій і економік по всьому світу.

Європейське право, як невід'ємна складова процесу європейської інтеграції, відіграє ключову роль у забезпеченні його ефективності та розвитку. Ієрархічна структура європейського права, яка охоплює первинне право, вторинне право та угоди з третіми країнами, є фундаментом для стабільної правової системи Європейського Союзу. Верховенство права ЄС над національним законодавством держав-членів підкреслює пріоритет європейських норм та забезпечує єдність у рішеннях і діях всередині ЄС. Це дозволяє вирішувати конфлікти між національними та європейськими законами та сприяє гармонізації правових стандартів. Процес прийняття та застосування європейського права вимагає активної співпраці національних органів з європейськими інституціями, що посилює взаємодію та інтеграцію між країнами-членами. Обговорення стратегій розвитку європейської інтеграції, які враховують потреби розвитку та забезпечення балансу інтересів усіх держав-учасниць, є ключовим для майбутнього ЄС. Різноманітні сценарії розвитку відкривають нові перспективи для поглиблення інтеграційних процесів, зокрема через посилення політичної, економічної та соціальної співпраці. Це передбачає важливість європейського права як інструменту для реалізації цілей ЄС та забезпечення стабільного розвитку європейської інтеграції на користь усіх держав-членів та їхніх громадян.

Вступ країн Східної Європи до Європейського Союзу став значним кроком у розвитку європейської інтеграції, що сприяло поглибленню взаємодії та адаптації до спільних стандартів. Цей процес, охоплюючи

політичні, економічні та правові аспекти, відкрив нові можливості для аналізу його ефективності та впливу на розвиток країн-учасниць. Значна увага науковців приділяється порівняльному аналізу інтеграційних процесів, де особливий інтерес представляє досвід країн Східної Європи та його потенційна користь для інших регіонів, зокрема для країн СНД. Попри успіхи інтеграції, необхідно враховувати й виклики, пов'язані зі світовою фінансовою кризою та її впливом на економіки країн-членів, зокрема на зростання зовнішніх боргів та економічну стабільність. Це підкреслює важливість розробки ефективних стратегій для подолання економічних труднощів та стимулювання розвитку в умовах глобальних змін. Втім, вступ до ЄС відкрив для постсоціалістичних країн нові перспективи у плані політичної та економічної інтеграції, незважаючи на складнощі, що виникли в результаті світової економічної кризи. Важливо, щоб подальші кроки європейської інтеграції були спрямовані на зміцнення економічної стабільності та розвитку, забезпечуючи при цьому баланс інтересів усіх учасників процесу.

Оцінка впливу інтеграції на економіки країн Центрально-Східної Європи підкреслює важливість європейської інтеграції для інноваційного розвитку та економічного зростання. Хоча існують складнощі у кількісній оцінці цього впливу через брак узагальнюючих показників, процеси інтеграції мають як позитивні, так і потенційно негативні наслідки. Важливим є включення країн ЦСЄ до єдиного європейського інноваційного простору, що вимагає значних зусиль для підвищення національного інноваційного потенціалу та поліпшення інтеграції в європейські інноваційні процеси. Проблеми, пов'язані з неефективною взаємодією між наукою та виробництвом та інші обмеження, потребують розробки та впровадження ефективних стратегій для інноваційного розвитку. Успіхи країн Західної Європи в створенні конкурентоспроможної економіки та інноваційної системи вказують на значення адекватної інтеграції країн ЦСЄ. Особливу увагу слід звернути на розробку національних інноваційних систем, які б

враховували специфіку та потреби кожної країни, забезпечуючи при цьому їх активну участь у досягненні загальноєвропейських цілей. Врахування цих факторів є ключовим для забезпечення сталого розвитку економік країн ЦСЄ в контексті глобальних викликів та конкуренції.

Гармонізація внутрішнього законодавства країн Центральної та Східної Європи з європейськими нормами є критично важливим процесом для їх інтеграції в Європейський Союз. Цей процес передбачає значні зусилля з адаптації національного законодавства до стандартів ЄС, що охоплюють широкий спектр аспектів від економічних до соціальних. Інтеграційний процес вимагає від країн-кандидатів реформування внутрішніх законодавчих баз, прийняття нових законів, а також внесення змін до існуючих норм та регуляцій. Ці заходи спрямовані на забезпечення відповідності з «*acquis communautaire*», яке є основою для забезпечення спільних стандартів та принципів у ЄС. Процес гармонізації також передбачає впровадження інституційних та організаційних змін, спрямованих на підвищення ефективності та відповідності європейським нормам управління та правопорядку.

Успішна інтеграція залежить від здатності країн ЦСЄ досягти прогресу у цьому складному процесі, який не лише сприятиме їх приєднанню до ЄС, але й покращить політичні, економічні та соціальні стандарти, сприяючи зростанню та розвитку. Цей процес також має значення для зміцнення регіональної стабільності та безпеки, враховуючи роль ЄС як глобального актора в сучасному політичному та економічному ландшафті. Гармонізація законодавства, таким чином, виступає як важливий елемент у процесі європейської інтеграції, вимагаючи від країн ЦСЄ великих зусиль та відданості досягненню цієї мети.

Вступ країн Центральної та Східної Європи до зони євро відкриває перед ними як можливості, так і виклики. Перехід на єдину валюту є довгостроковим процесом, що вимагає відповідності Маастрихтським критеріям і участі в Європейському Механізмі Валютних Курсів. Досвід

країн, що вже приєдналися до єврозони, показує, що прийняття євро може сприяти економічному зростанню та зміцненню макроекономічної стабільності. Проте, кризи, такі як глобальна фінансова криза 2007-2009 років, виявили вразливість країн з жорстко фіксованими валютними курсами та високим рівнем транскордонних потоків капіталу. У таких умовах країни з більш гнучкою грошово-кредитною політикою мали можливість краще адаптуватися до економічних шоків.

Рішення про приєднання до зони євро вимагає ретельного аналізу потенційних переваг і ризиків. Хоча євро може принести користь у вигляді нижчих відсоткових ставок, збільшення інвестицій та сприяння торгівлі в межах ЄС, країни втрачають можливість вести самостійну грошово-кредитну політику. Це особливо важливо в кризових ситуаціях, коли національні валютні курси та грошово-кредитна політика можуть виступати як інструменти макроекономічного регулювання.

Вибір між швидким переходом на євро та відтермінуванням цього кроку залишається предметом дебатів серед політиків та економістів у країнах Центральної та Східної Європи. Незважаючи на можливі короткострокові переваги, такі як зміцнення економічної стабільності та підвищення привабливості для інвесторів, довгострокові перспективи вимагають ретельного зважування всіх факторів, включаючи вразливість до зовнішніх шоків та здатність до адаптації економічної політики. У контексті зближення України з Європейським Союзом через потенційне створення Зони вільної торгівлі, важливим стає розуміння викликів та можливостей, що виникають перед українським господарським комплексом. Лібералізація торгівлі та гармонізація регуляторного середовища мають на меті збільшення торгівлі та інвестиційних потоків, проте специфіка кожної галузі визначатиме реалізацію потенціалу угоди. Вступ України до СОТ виявив вразливість сільськогосподарського сектору перед імпортною продукцією, підкресливши значення ретельного аналізу міжнародних угод. Несиметричність у рівні підтримки сільського господарства між Україною та ЄС, а також у

торговельних режимах, створює додаткові виклики для українських виробників. Тарифні квоти та імпорتنі ліцензії вводять нетарифні бар'єри, що обмежують доступ української продукції на європейський ринок. Технічні бар'єри та високі стандарти безпеки продуктів у ЄС вимагають від України адаптації до міжнародних норм. Отже, Україні потрібно розвивати стратегії для захисту своїх інтересів, включаючи підтримку виробників, гармонізацію стандартів та пошук нових ринків. У цьому контексті, ефективна інтеграція з ЄС може стати кроком до модернізації економіки, але важливо зберігати баланс між відкритістю до співпраці та захистом національних інтересів.

Співпраця між Україною та Європейським Союзом охоплює широкий спектр сфер, від енергетики та торгівлі до науки та охорони навколишнього середовища, з лібералізацією візового режиму як важливим аспектом у відносинах. Проте, існуючі виклики, такі як низький рівень інформованості громадян України про ЄС, сумніви щодо вигод від європейської інтеграції, і потенційне погіршення стосунків з Росією, підкреслюють складність шляху України до ЄС. Ключові проблеми, такі як вибіркове правосуддя та корупція, можуть ускладнити процес інтеграції, хоча європейська інтеграція пропонує Україні шанс на модернізацію економіки та підвищення життєвого рівня. Враховуючи ці виклики та можливості, Україна повинна зосередитись на внутрішніх реформах та активному діалозі з ЄС, аби зміцнити свої позиції як надійного партнера та кандидата на вступ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін. Херсон : ОЛДПЛЮС, 2018. 446 с.
2. Бажал Ю. М. Інноваційна екосистема як чинник забезпечення прогресивних структурних змін в економіці. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2022. Т. 7, вип. 1. С. 3-9.
3. Бурлай Т. Сучасна політика Євросоюзу в контексті соціальної справедливості. *Економічна теорія*. 2016. №. 4. С. 51-64.
4. Бутирська І. Розвиток політики та економіки Румунії в ЄС. *Історикополітичні проблеми сучасного світу*. 2018. Т. 37-38. С. 139-147.
5. Бутирська І. Функціонування владних інституцій та розвиток процесів у політичному просторі Європейського Союзу. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2019. Т. 39. С. 32-40.
6. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.
7. Дідик Н. І. Адміністративно-правові основи державної політики європейської інтеграції України. *Аналітичне-порівняльне правознавство* / редкол.: Ю. М. Бисага (голов. ред.), Д. М. Белов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ». Ужгород, 2022. №4. С. 195-198.
8. Досвід країн-кандидатів в ЄС та України щодо інституційної спроможності та реалізації державної політики європейської інтеграції. Національне агентство з питань державної служби України: Бібліотека державного службовця, 2022. 49 с.
9. Захарченко В.І. Використання теорій розвитку та просторової організації економіки регіонів для її реформування: досвід зарубіжних країн і колишнього СРСР. *The actual problems of regional economy development*. 2018. Т. 1. №. 14. С. 188-198.

10. Єгоров І. Ю. Система комплексних індикаторів оцінки науково-технічної та інноваційної діяльності в контексті процесів євроінтеграції. *Наука та інновації*. 2016. № 12. № 4. С. 21-23.

11. Казміришин Е. О. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України : дис. Київ, 2019. 251 с.

12. Караульна О. М. Проблема збереження національної ментальності в умовах євроінтеграції //Наукові праці. Політологія. 2014. Т. 228. С. 216-219.

13. Климончук В., Арделі О. Демократичні трансформації у посткомуністичних країнах Центрально-Східної Європи: інституційний вимір. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. Випуск 13. 2019. С. 302-309.

14. Круглов В. В. Формування сучасних навичок як ключовий аспект євроінтеграційного процесу. *Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти*. 2022. С. 294-297.

15. Кужелєв М. О., Житар М. О. Особливості формування державної фінансової політики в умовах європейської інтеграції України. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2015. № 2. С. 154-163.

16. Курс адміністративного права України: підручник / за ред. О. В. Кузьменко. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 904 с.

17. Магдич А. С. Напрями трансформації моделі економічного зростання країн ЦСЄ. *Економічний нобелівський вісник*. 2014. № 1. С. 314-322.

18. Мартинов А. Ю. Сучасні особливості правового удосконалення процесу європейської інтеграції. *Інститут історії України НАН України*. 2020. С. 62-66.

19. Матюшенко І. Ю., Беренда С. В., Резніков В. В. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції: навчальний посібник. Х.: ХНУ імені ВН Каразіна. 2015. 496 с.
20. Мельниченко Б. Інтеграція у європейські та світові структури східноєвропейських держав: перспективи для України. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія: Юридичні науки*. 2016. №. 855. С. 354-360.
21. Міщук В. В. Розширення на схід як етапі розвитку Європейського Союзу. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 141. С. 52-57.
22. Мних О. Б. Трансфер інноваційних технологій на глобальних і національних ринках і його вплив на економіку. *Бізнес Інформ*. 2021. №11. С. 35-41.
23. Назаренко М.О. Комплексний механізм реалізації євроінтеграційної політики України: дис. ... канд. юрид. наук: 25.00.02. Одеса : Одес. регіон. інстт держ. упр-ня Нац. акад. держ. упр-ня при Президентові України, 2014. 238 с.
24. Остапець Ю. О. Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональний та регіональний виміри. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23. 00. 02 – політичні інститути і процеси. Львів, 2016. 550 с.
25. Питання європейської та євроатлантичної інтеграції: Указ Президента України від 20 квітня 2019 р. № 155/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1552019-26586>
26. Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 680 с.
27. Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС :

Розпорядж. Каб. Міністрів України від 13.03.2015 р. № 207-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-2015-p#Text>

28. П'ясецька-Устич С. В. Генезис спільної аграрної політики ЄС: перспективи та ризики для України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. №. 16. С. 23-28.

29. Родіонова Т. А., Зав'ялова К. С. Регіональні особливості процесу злиття та поглинання в країнах ЦСЄ. *Економічний форум*. 2019. Т. 1. №. 1. С. 18-25.

30. Романов М. Поняття та ознаки транспарентності в контексті євроінтеграції. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. Т. 21. №. 5. С. 27-29.

31. Рудік О. М. Концепція європеїзації: нові підходи у світлі подальшого розширення ЄС. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. №3. С. 39-45.

32. Тарасенко Д. Л. Соціальна політика ЄС: корисний досвід для України. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2018. №. 1. С. 131-135.

33. Тивончук С. В., Тивончук Я. О., Павлоцька Т. П. Типологія Спільної аграрної політики ЄС як передумова адаптації аграрного сектору України до євроінтеграційних процесів. *Економіка АПК*. 2015. №. 6. С. 77-84.

34. Рішення про проект Угоди про приєднання України до Економічного союзу на правах асоційованого члена : Рішення Співдружності незалеж. держав від 15.04.1994 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_b11#Text

35. Чміль І. Діяльність суспільних рухів як передумова зміни публічності політики у країнах Центрально-Східної Європи. *Політика: теорія та практика в сучасному суспільстві* : матер. Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Берегово, 29 квітня 2015 р.). Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2015. С. 70–73.

36. Чміль І. Кризи суспільних рухів у країнах Центрально-Східної Європи. *Політичні кризи в державах та регіонах Європи: внутрішні передумови та зовнішні виклики у ХХ – на початку ХХІ століть* : матер. Міжнар. наук. конференції. Ужгород, 2014. С. 114–117.
37. Чміль І. Особливості діяльності громадських рухів у країнах Прибалтики. *Тези звітної наукової конференції філософського факультету*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. Вип. 12. С. 185–190.
38. Федунь Ю. Становлення та реалізація політики сталого розвитку в країнах-кандидатах на вступ до ЄС. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2014. №. 36 (1). С. 70-81.
39. Фоцан Я. І. Словенія в складі ЄС: соціально-економічний розвиток. *«Третя хвиля» демократизації на теренах Євразії: досвід новітньої історії та виклики сучасності*. Збірник наукових праць. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К.: В-во «Фенікс». 2015. С. 448-457.
40. Швець Д. Є. Особливості системи управління вищою освітою Норвегії та Голландії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2015. №. 10 (1). С. 114-118.
41. Шишкін В. Абсолютність права людської гідності (позиції Федерального Конституційного Суду Федеративної Республіки Німеччина). *Law of Ukraine/Pravo Ukraini*. 2018. №. 9. С. 57-59.
42. Шишкін І. Середземноморська політика Європейського Союзу: від «Барселонської декларації» до союзу для Середземномор'я. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. №. 2 (16). С. 212-226.
43. Якібчук О. Д. Європейська інтеграція України: теоретико-правові засади : диплом. робота за освіт.-кваліф. рівнем «магістр» : спец. 081 – право магістер. програма – право; наук. керівник к.і.н., доцент В. З. Ухач. Тернопіль, 2018. 109 с.

44. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України. дис.... д-ра юрид. наук. 2014. Т. 12. №. 01. С. 120-123.

45. Яковюк І. В. Теоретичні основи європейської інтеграції. *Theory and practice of jurisprudence*. 2014. Т. 2. №. 6. С. 48-50.